

СЛОВО

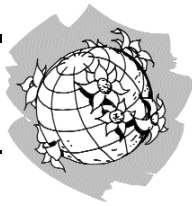
Без мови немає нації

ч. 19 (97)
3 серпня
2001 р.

Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

«ЧЕРКАСИ», «СЛОБІДСЬКІ КОЗАКИ», «ХОХЛИ»

— Та як же ти гарно по-нашому, по-хохлачому, балакаєш! — чи не кожного мого приїзду на Вороніжчину саме так говорять мені родичі та їхні сусіди. Я ж таки щоразу наголошую: мовляв, не «по-хохлачому», а по-українськи розмовляю, як і ви. Справді, мова там чистіша, менш зросійщена, ніж на моїй рідній Київщині, хоч як це парадоксально. «Віднайшла» я воронізьких родичів, одружившись. І мовчки була пишалася: таки «перетягла», повернула хоч одну душу на «Велику Україну». Втім, там, на тих землях, теж питома Україна — треба наголосити заради історичної справедливості.

За «Енциклопедією українознавства», Вороніжчина — північно-східна частина Слобожанщини, що в XIX і XX ст. до 1934 р. становила Воронізьку губернію, а після згаданого року — в дещо інших межах — Воронізьку область (68 400 кв. км). Південна частина тодішньої області з містами Валуйки, Острогозьке, Россош, Богучар являла частину української національної території — 31 300 кв. км, на якій 1926 р. жило 1 009 тис. (69,6%) українців. У 1954 р. південно-західну частину Воронізької області приділено до новоствореної Білгородської області, відтак на Вороніжчині українську етнографічну територію складають близько 16 000 кв. км.

«Українська Радянська Енциклопедія» (1978) подає довідку таким чином: Слобідська Україна — історична область у складі Російської держави, територія якої охоплювала сучасні Харківську, частину Сумської, Донецької, Ворошиловградської областей УРСР і частини Курської, Белгородської і Воронежської областей РРФСР. Цей край із давніх часів був частиною землі східних слов'ян — сіверян, а згодом — Київської Русі. З часів навали орд Батия був малолюдним. Після утворення Російської держави увійшов до її складу (так відбувалося «собіраніє земель руских і обустройство Росії». — Л. Т.). З другої половини XVI ст., особливо в 30-х рр. XVII ст., на Слобідську Україну почали переселятись українські селяни і козаки. Вони засновували поселення, які називалися *слободами*. У 80—90-х рр. XVI ст. тут збудовано ряд міст-фортець: Воронеж, Белгород, Оскол, Валуйки.

Додам: власне, Слобідська Україна заселялася переважно вихідцями з Полтавщини, Київщини, Чернігівщини. А українських козаків тодішні московити називали *черкасами* — до речі,

це слово й донині вживається; є й населений пункт Черкаське.

Така — в найзагальніших рисах — історична довідка. Нота bene: в ЕУ подано: Вороніж, в УРЕ — ВоронЕж. Помітила: навіть на вказівникові поїздів за місцем призначення в Центральній залізничній касі Києва пишуть Вороніж. До слова, на Сумщині, у Шосткінському районі, є селище з такою самою назвою — Вороніж.

Говірка української мови на тамтешніх землях, заселених етнічними українцями, визначається мовознавцями як *слобожанський говір*. Що мене особисто вразило під час першого ж приїзду на ту землю? Гарна, соковита українська мова. Та ще чи не першого ж дня почула від свекрухи слово *перітика*. Мало не плакала від радості — це було як диво! Згадалося, як на початку 70-х викладач історії української мови на філфаці Київського держуніверситету — царство йому небесне, рідкісний був чоловік, Петро Данилович Тимошенко, — допитувався в нас, які щойно вступили туди з усієї України: хто чув слово таке — *перетика*. Вся наша аудиторія мовчала. «У перетику ходила по опеньки...» — якимось аж жалісливим голосом виспівував Шевченка наш викладач, усе сподіваючись, що хтось таки згадає питому українську лексему. Ми ж мовчали. Мертве, неіснуюче слово? І ось живим-живісінким почула його на Вороніжчині, в селі Березове. *Перетика* — подаю за «Словарем...» Грінченка — «1) Преграда. 2) Плетень в глухом заулке, тупике. 3) Поперечная цветная полоска на белом». Отже, значення слова *перетика* в тамтешній місцевості, як я зрозуміла, — межа або посадка (дерева) упоперек городу.

Ще про слова, які почула в тих краях. *Турлэк* — у розумінні, як подає «Словарь...» Грінченка: «*турлучный* — из плетня, обмазанного глиной». Тобто, загорожа з сухих, переважно вербових, гілок, переплених в особливий спосіб. Щоправда, сама реальність відійшла в небуття. *Городиць* — те саме, що російською «палісадник». Про городці мова нижче. *Присннки* — прибудова, маленька верандочка на двох стовпцях. *Річньстий* — Грінченко тлумачить як «речистый», спираючись на говірку «Борзненского уезда». *Ядриний* — «Словарь...» подає як крупнозернистий, на Вороніжчині вживається в розумінні загалом крупний, приміром, буряк чи картоплина. Навіть у Грінченка не надібрала окремих слів, які почула там: ви-

хід — погірб; *тютютина* — дерево шовковиця (від *тутове дерево*?) і надзвичайно колоритне слово *парята* — близнюки. Щодо вимови та мовних форм, то вони зберігають певні риси діалекту: *носю, сидю, ходю; кісто, кісний* (тісний); *мнясо, мнякий; базарь, сахарь*.

Отже, таки донині місцеве сільське населення тієї України на Вороніжчині розмовляє українською. Та й у райцентрі Павловську чути повсюдно — на базарі, в магазинах, на вулицях — українську мову. Але — не в школах. Чоловік мій розповідав, як важко було навчатися в середній школі, де все викладалося тільки російською. І, оскільки по селах телевізори тоді були надзвичайно рідкістю, загалом, засоби масової інформації ще не доносили по всіх закутках «великій і могутій» аж так, щоб він, тобто вона, російська мова, мимоволі осідала у головах, то маленькі українці добре попомучилися, прилучаючись до російської. Тепер же — інша ситуація. Мова місцевого населення забруднюється росіянізмами дедалі більше. Тим-то моя літературна українська викликає там велике здивування. (А хіба не викликає здивування чиста мова, не суржик, на Великій Україні, по наших селах і містах?) Читати українською, звісно, ніхто у во-

ронізьких краях не вміє. Чоловік мій уже в Києві навчився писати й читати рідною мовою.

Щодо місцевої самоназви, то там вона — без нальоту меншовартості — так і звучить — «хохли». Про росіян — так само без нальоту образи — кажуть — «москалі». «Шестаковка — дак то ж село москальське». До речі: їдеш трасою Вороніж — Павловськ, дивишся на придорожні села й одразу можна визначити: українське село чи російське. В українському таки справді біля кожної хати той згадуваний городець, за парканом — дерева (щоправда, не вишневі садочки, а переважно береза чи клен). А в російських селах біля хат аніякого дерева, обійстя не огорожене — мабуть, це і є ознака «широкої душі»?

Краєвиди — різні. Переважно степ. Та ще — рідкісної краси крейдяні гори, надто ближче до Дону. Наочно постають перед зором різні геологічні епохи. Є в мене там особливо улюблене місце: стоїш на узвишші, а внизу — гігантська чаша, в якій бачиться дно праозера юрського періоду... А які левади побіля річки з виразною тюркською назвою Битюг: буйні зарості річкової м'яти та ще — дивовижний ендемік — *відкаслик татарниколистий*. До речі, згодом побачила цю рослину вже на альпійських луках у Карпатах: у Яремчі й Ворохті, зокрема. Благословенні краї. Втім, чомусь там, на Вороніжчині, села бідні неймовірно, хоч на чорноземах. Може, тому, що доживають віку старі у своїх старих хатках. А молодь подалася в міста, де звісно, забуває свою «сільську» мову. Чула ж я: онуки тих стареньких уже на всі заставки «па руські» розмовляють, а як же інакше? Хто ж там підніме питання про викладання українською в місцях компактного проживання етнічних українців?

Українці там працюють, як і скрізь. Зі своїми питомо українськими чи трохи на російський копил переінакшеними прізвищами. Отож: Перетяченко, Ко-

лодятна, Слинько, Олейников, Кажанов, Довжиков, Олещенко, Лисенко. Цікаво, що раніше головами колгоспів по українських селах завжди *ставили* «москалів» — ніколи бодай про людське око не давали українцям вибирати своїх: так вони самі мені розповідали.

З тих країв, із Вороніжчини, походить чудовий український поет Євген Плужник. Народився він 1898 р. у слободі Кантемирівці Богучарського повіту. «З території колишнього Острогозького полку походив і батько Антона Чехова, а дід його Єгор Чех був родом зі слободи Княже. Що дало А. Чехову підстави називати себе з гордістю «козаком, малоросом» (див. Л. Череватенко. «Все, чим душа боліла» — у кн.: Євген Плужник. Поезії. «Рад. письменник», 1988). Між тим, батько Плужника займався гуртівництвом, оптовою торгівлею хлібом, худобою і рибою. Така людина, за Грінченком, називається *прасолом* («мелкий торговец преимущественно вяленой рыбой и солью»). С. Ожегов у «Словаре русского языка» подає *прасол* як слово *устаревшее*. З Вороніжчини походить і чудовий російський лірик Алексей Прасолов (1930—1972). Свого часу, між іншим, працював він у робітничому поселенні Воронізької області Хохольський. Це так, до слова.

Щодо топонімів, то ті, які траплялися мені, виразно українського походження: Антипівка, Максимів, Прияр, Затін, Покровка, Кушувате тощо.

...Згадуватиму свою родичку, тітку Наталку, надзвичайно артистичну, дотепну жінку, з гострим розумом. Ет, шкода, що не було диктофона під рукою записати її спогади, як, приміром, із вертепом ходили по селу, яких пісень співали. Нема вже її на сім світі. Але пісень українських співають. Принаймні, старші люди. І дехто навіть приймає київське радіо — щось таки тягне до МАТЕРІКА.

● Людмила ТАРАН

ЧИ УКРАЇНЕЦЬ — МЕНШИНА В УКРАЇНІ?

Продовження.
Початок у числі 19, 2001 року

Ось просторий і вартий того, щоб його зачитувати, лист *Петра Панянчука* з Миколаєва. Його найбільше турбує те, чому так вільно, іноді навіть заохотливо з боку владних структур почуваться в Україні сили, які й не маскують того, що їхня мета — зруйнувати, знищити українську державність. Як розуміти те, що “просто з парламентської трибуни ми ще недавно чули: “Скільки надо будет, столько и расстреляем”, як розуміти й те, що зовсім вільно почуваться у нас люди, які відкрито очолюють союзи... по відновленню Союзу, борці за відновлення імперії?” “Чому, — дивується далі п. Панянчук, — ми не беремо в цьому плані приклад з Чехії, Литви та інших країн, не беремо приклад з Німеччини, яка свого часу на владному рівні поставила крапку на своїй біді — нацистській партії? Ми ж боїмося бути недемократичними, і я не розумію, чого чекаємо? Чи не новітнього Леніна, який об’єднає всі ці сили і на додаток направить на Київ якогось новітнього Муравйова? Щоб ми знов колись казали: “Якби ж знаття!...” Ну, скільки ж нам ще треба наступати на ті самі граблі?”

Добродій Панянчук наводить один з прикладів того, як для компрометації держави ліво-реваншистські сили використовують будь-які нагоди. “Ось слухаю на ультракороткій хвилі Верховну Раду, де якраз розглядалося питання про СНІД, туберкульоз, інші хвороби. Здавалося б, понадпартійне, нейтральне питання. Та ось до мікрофона підбігає член фракції комуністів Мармазов і, киваючи на незалежність України та на Президента, видає таку дивину: у Союзі цими хворобами хворіли мало, а в незалежній Україні (треба вважати тому, що в незалежній) — епідемії. Звичайно ж, бідування людей позначаються на кількості хвороб. Тільки ж чому не було згадаю депутатом, що сприятливу ситуацію для поширення цих хвороб було створено ще завдяки старанням того ж Союзу? Адже це ще Союз обібрив до нитки власних людей, забравши ще 1 квітня 1991 року навіть “гробові” заощадження, адже це також Союз подарував нам Чорнобиль, що різко вплинув на стан здоров’я населення. У промовця ж винною у всьому виявилася незалежність, і ніхто — ні головуєчий, ні хтось з інших депутатів — його не виправив. Чи не цікаво?”

Слушно пише П. Панянчук і про те, що зовсім не передбачуваний Беловезькими угодами розподіл Чорноморського флоту (тим більше за обставин, коли Росія не знає, що робити з усіма іншими своїми флотами) прислугується хіба що меті, яку один з російських політиків сформулював словами: “Крым — это та уздечка, которой мы *обратим* всю Украину”, а

стосовно ж мовного питання, то позиція цього дописувача з м. Миколаєва така: “Українська мова настільки ж природня для українця, як і дихання чистим повітрям. Нема забрудників — нема й проблем. То ж як шкода, що тих забрудників у нас предостатньо. Та ще й штучно створених. І не без далекого прицілу!”

Адже давно відомо: хочеш знищити народ, відняти його територію — знищ його мову. І це добре розуміють всі ті, котрі різними способами мусують у нас мовне питання, ополчуючись — відкрито або ж хитро-викрутливо — проти одвічної мови цієї землі — української.

Коли ці дії мали місце в колишній царській, а опісля й у більшовицькій російській імперії — це зрозуміло. Але, коли це твориться сьогодні в нашій вже незалежній державі, то пробачте, куди дивиться державна влада? Тобто ті, хто повинен чітко оберігати нашу незалежність від найприхованіших спроб її нищення. А що, як не нищення означає сьогоднішнє розгульне зросійщення України? Адже, погляньте, який шалений наплив російськомовних видань заливає наш книжковий ринок і весь інформаційний простір! Маскують же це... під демократичний принцип захисту мови меншин. Знаєте, якби це стосувалося, скажімо, кримськотатарської меншини, то такий довід треба було б брати до уваги. Але ж... російській мові ніяке нищення не загрожує. Адже в неї, на відміну від української чи кримськотатарської, є своя надійна скринька (Росія), де вона пречудово зберігається і захищається. І, до речі, там вона має статус державної мови. Для всіх! Без огляду на меншини: українців, якутів, татар, чукчів, чеченців, яких генцидно знищують, і т. д. Відсоток же тих меншин у Росії значно більший, ніж у нас в Україні росіян!

То чому ж частина з них тут, у нас в Україні, так уперто бореться за принципи, яких аж ніяк не дотримується у самій Росії? І чому ми на державному рівні не даємо достойної відсічі таким “мудрецам”? І доки так буде? Невже аж до того часу, поки “соізволють” прозріти нинішні викувані ще в старій кузні деякі наші керівні кадри? Як правило, російськомовні! І скажу: вперто російськомовні! Хоч багато хто з них і непогано володіє українською мовою. Володіє, але вперто працює на її знищення...

“Володіє, але вперто працює на її знищення...” — я нарочито повторю ці слова та прокоментую обурення П. Панянчука з Миколаєва хіба що у той спосіб, що без нашої, українців, вимогливості, наступальності, без нашого, сказати б, тиску й натиску — помітних змін ні в загально-суспільній, ні в мовній ситуації очікувати марно. Йдеться бо про питання, де відчуття владою (а в ній нам обіцяли — пригадаймо! — великі зміни) нашої, українства, волі особливо потрібне.

Кажучи це, я усвідомлюю, настільки то непросто — змобілізувати, виявити оту волю у тих наших областях, у яких зросійщення давно вже перейшло критичну точку. Ну, наприклад, у Донецькій області, звідки, з міста Костянтинівка, озивається *Володимир Зуй* (він майстер спорту України — гирьовий спорт, викладач англійської мови, який, однак, відмовився працювати у місцевому сільськогосподарському технікумі на знак протесту проти зросійщення навчального процесу). У своєму листі він пише: “До вас звертається колишній викладач технікуму, а нині пенсіонер. У період нашого національного піднесення я майже вірив у те, що коли буде у нас власна держава, то не мене і двох років, як всі заговорять українською мовою. Так або приблизно так говорив у той час Володимир Яворівський.

І от на десятому році існування нашої держави і ювілею, що вже минув, Закону про мови я відчуваю себе чи не єдиною на сто відсотків україномовною людиною в місті. У жодній установі тобі ніколи не дадуть відповіді державною мовою, тому що

батьки міста керуються не Законом про мови, не Конституцією України, а рішенням обласної ради про так зване “двуязычье”. Це те рішення, яке забезпечує панівне становище російської мови у всіх ділянках суспільного життя, а українська, як була, так і залишається бідною пасербицею. Про те, що живемо в Україні, нагадують хіба що державний прапор над міськрадою та ще печатки на довідках. А в той же час комуністичний ватажок з трибуни Верховної Ради брехливо заявляє, що “миллионы людей в нашей стране лишены возможности пользоваться родным языком”, а відомі депутати Красняков, Алексеев, Чародеев та інші створюють неформальне об’єднання “за культурно-мовне рівноправ’я”. Так, наче в Україні створено нестерпні умови для функціонування російської мови. *Боже мій, мені більше нічого так не хотілося б, тільки щоб вона помінялася місцями з українською!* Кожна бо школа, кожен навчальний заклад, кожен дитячий садочок — це в нас осередок зросійщення. І це — майбутнє України? У цій атмосфері нарощування зневаги до українства нашої депутатці у Верховній Раді тов. Пасєчний, у рідній школі якої вчиться 80% українців, на зустрічах з нею можуть ставити будь-які запитання, окрім одного: коли в нашому місті буде хоча б одна українська школа?”

“Спілкуватися мені ні з ким”, — закінчує свого листа В. Зуй і на завершення наводить деякі власні вірші. Один з них починається рядками:

*Живу я нині, як в екзилі,
Як той ізгой, чи емігрант...*

Запитання: хто відповість за подібне самопочуття, що проймає і десятки, сотні інших листів, які я одержую?

Як-от і від *Володимира Калашникова*, народного артиста України, та його друзів з м. Луганська: “У містах нашої області продовжує чинитися вслякий спротив запровадженню в освітніх закладах та в державних установах української мови. І оскільки серед депутатів Верховної Ради ще досить тих осіб, які й понині продовжують політиканські забави, сповнені неповаги до державної мови, то й депутати місцевих рад поспішно приймають вслякі рішення про двомовність. Здавалося б, ця справа враховує запити населення. Та, як переконаємося, подібні рішення на практиці є узаконенням процесу упослідження державної мови, і не лише в чиновницьких кабінетах. Зокрема, у багатьох містах та селищах Луганщини ще немає жодної української середньої школи, відсутня обласна українська газета. Телерадіоефір над Донбасом майже цілком заповнила мова іншої держави. А де ж мова держави України?” І далі з цього листа: “Приємно нам вітати у себе високих гостей з Києва. Та коли послухаєш більшість з них, то складається враження, що вони є державними мужами Російської Федерації, а не України. Чому державні службовці всіх рівнів не несуть відповідальності за впровадження української мови як державної на теренах України?” І на завершення листа: “Українська мова, не заперечуючи інші мови, має посісти належне державній мові місце в Україні. І найперше це стосується освіти і державних установ. Чужою мовою незалежну Україну збудувати неможливо.”

Пише *Олексій Журавель* з смт. Васильківка Дніпропетровської області: “Наче вже й уряд змінився, а ситуація з нашою мовою не змінюється, навіть навпаки. Приклади? Будь ласка. Вмикаю український телевізійний канал. Незрозуміло, якої він національності: пісні — російською, кіно — російською, новини — так, як колись при Союзі (тобто диктори по-українськи, інші, майже всі, — по-російськи), мультфільми — російською, голова податкової адміністрації — російською, прокурор Сумської області — російською. І це тільки впродовж останніх двох днів. Закликають нас виконувати закони, не виконуючи їх самі. Спостерігаю приклади, коли

ще вчора написи були російською і українською, і, здавалося, ще один крок — і буде по-українськи, аж у ряді випадків знову перейшли на російську. Наприклад, у написах виробів місцевих фармацевтичних фірм, на цукерках. Або: “сода пищевая Лисичанского содового завода”, “соль пищевая “Артемсоль” і т. ін. Ну, а вже наші дніпропетровські ВНЗ, в тому числі технікуми, як викладали по-російськи, так і викладають”.

Якщо О. Журавель характеризує дніпропетровську ситуацію, то *Володимир Цисельський* з с. Хомутець Брусилівського району на Житомирщині (“я селянин, я з села” — пише він про себе) змальовує ситуацію, як вона йому розкрилася у столиці, в Києві. А як розкрилася? Так, що “коли я зайшов на Хрещатику в один магазин і попросив те, що мене цікавило, показати, то мені зневажливо відповіли: “Ви із деревні?” Відчувши підвищення тиску, не захотів я і роздивлятися той товар, вийшов з магазину, став біля книжкової розкладки, на якій не побачив жодної української книжки, і подумав: чи не в Росію я приїхав?”

А далі у листі В. Цисельського запитання: “Кому треба подякувати і кому вклонитися за це насильство? Хто дає дозвіл на випуск друкованої продукції російською мовою у такій кількості назв та у такій тиранності по відношенню до видань державною мовою? Чи, може, це турбуються, що ми за час незалежності вже призабули російську мову? Чи, може, комусь це для якоїсь політики треба? Чи, може, це такий вигляд мусить мати демократія? Чи, може, це в нас такий закон про пресу, який перебуває у суперечності з моральним законом, що мусить діяти всередині кожного з нас? Кого спитати, чому? Невже це ми вже стоїмо на колінах і бачимо безвихідь?” Як твердо знає автор листа, “пріоритетом повинна бути державна мова — так, як воно є скрізь у світі, і в Росії теж”.

“Ситуація починає нагадувати найгірші радянські часи, — пише від імені групи депутатів Рівненської міської ради *Віталій Порочук*. — У багатьох регіонах нашої держави неможливо придбати ні української книги, ні газети, більшість молодіжних FM радіостанцій працює російською мовою, в газетних кіосках переважає російськомовна і власне російська періодика”.

Це в цьому листі — узагальнення, а ось як конкретизує його *Володимир Матвієнко* з Запоріжжя, де, я, до речі, не так давно побував та зустрівся з сотнями людей цього краю, які висловлюють найглибшу стурбованість з приводу мовних процесів у державі: “Багато хто в нас навіть на рівні найвищого місцевого начальства досі дивиться на україномовних, як бугай на червоне. В області десятків газет, телерадіокомпаній з явно вираженою українофобією. “Комсомолец Запоріжжя” миттю став “молодежний інформаційною газетою”. Інші газети — тільки шапки українські. Радіоканали всі російсько-англомовні. Ледь жевріє одна-однісінька “Запорізька правда”, яку переважно передплатує село, та й то не дуже, а це ж — орган адміністрації, виконкому...”

Листи “плачі” оцих моїх “письменників”, як ви безсердечно відгукуєтесь, пане Толочку, ідуть та й ідуть з усієї України і, до речі, свідчення цих “письменників” про істинний стан з українською мовою мають ту цінність, що відбивають не якісь “середньоукраїнські” показники, якими часто і немало хто прикривається, а конкретно-регіональні. Ось ви, пане Толочку, наприклад, стверджуєте: “Масово перейшли вузи і школи”. Так, у прикладанні до західних теренів держави ці ваші констатації правдиві. Але ж ви рівною мірою прикладаєте їх і до всієї України, тобто і до Центру, й до Сходу та Півдня, а в результаті виходить з тих констатацій суцільна фальш...

● **Анатолій ПОГРІБНИЙ**

Далі буде

СЕСТРА

Брат розпалився, схопив відро холодної води й... вилив на Валю, промовивши: "Може, ти відтепер знатимеш, як треба говорити гарною українською мовою!"

Валю народилася як несподіванка батькам.

У родині Чорноволів вже було двоє дітей — п'ятнадцятирічний Борис і десятирічний В'ячеслав. Жили скромно. Зараз навіть важко уявити, як могли в тій сільській тісній темній хатині перебувати батьки-учителі з трьома дітьми. Але пізній донецькі були раді — мамина поміч ростиме! Бувало мама, вічно зайнята у роботі, учительській і господарській, просила старшого — Бориса: "Погляди Валю, я ж тебе, Боріку, гляділа". "Гляділа мене, то й її гляди", — незадоволено відбуркувався Борис, якому вже кортіло парубкувати. І за Валею доглядав же сам малий Славко. Тулив животом до свого і тягнув сестру скрізь за собою, тільки ноги її по землі волочилися! Так, мабуть, їм було суджено: йому — опікуватися сестрою, а Валі — все життя бути прив'язаною до Славка.

В.Ч.: "Славко закінчив десятій клас, коли я пішла до першого. Найяскравіший із моїх дитячих спогадів про Славка — його останній шкільний день народження. Прийшли його однокласники, були й дівчатка, закохані в Славка. Гамірно, весело! Я подарувала брату кульочок цукерок у цупкому папері. І він так зворушено посміхнувся!"

Брат в усьому був прикладом для мене. Вчився він легко і всі довкола не раз дивувалися: звідки він стільки усього знає у цьому забитому селі! На все у малого Чорновола завжди була готова відповідь. А задачки розв'язував швидко за математичку. При тому був страшенно наполегливим у праці — міг сидіти до ранку над рішенням, яке йому не давалося. Я знала: слухатися, батьків шанувати треба, як Славко, вчитися, як він. Такої ерудиції, як брат, я, може, й не мала, але старалася всього досягти великим трудом, щоб не відстати від Славка й не поганьбити прізвища Чорноволів. Могла гірко плакати через четвірку."

У ті часи було модно розводити при школах шовкопрядів. Валі запам'яталося, як Славка відзначили серед найкращих, але в заохочувальну поїздку на виставку ВДНГ до Москви не взяли. Мовляв, не годиться його нагороджувати поїздом, бо люди скажуть, що навмисне сина завуча виділяють. Славко почувався ображеним — чому його не взяли? Ажде він заслужив. Зібрав гроші і самотужки, мало не товарняками, дістався до Москви і так був на тій виставці. Відчуття несправедливості його надихало.

Школу Валю, як і брат, закінчила із золотою медаллю. Славко був для неї не лише прикладом у навчанні, але й постійним дороговказом. Поштовхи до національної свідомості, любов до України, рідної мови — усе, що згодом стало її характером і способом життя, формував у ній Славко. Вже студентом він не раз навідувався додому з товаришами і їхні політичні розмови не проходили повз сестрині вуха.

В.Ч.: "У нашому селі, як еласне майже скрізь по Україні, говорили суржиком. І я теж уживала слова на зразок "канєшно" і "наверно". Славка, який слідував за чистотою мови, це, звісно, не могло не дратувати.

Якось він у черговий раз приїхав додому, а я — в черговий раз — відповіла йому своїм "канєшно". Брат розпалився, схопив відро холодної води й... вилив на мене, промовивши: "Може, ти відтепер знатимеш, як треба говорити гарною українською мовою!"

І Валю старалася. Українська філологія, яку вона обрала як фах, була свідомим вибором.

Мама плакала в хліві ночами, ридала, щоб ніхто не чув
В.Ч.: "А ще Славко дуже любив своє село, знав усі його куточки. У селі був хутір Чорноволів, а кутки мали чудернацькі назви: Банихове, Вилупівка, Вищий і Нижній осередок, Трастівка, Пустовітівка. Славко міг

розповідати цілі історії, пов'язані з цими назвами, багато знав і про наш річ.

У нашій невеличкій сільській хаті Славко мав окрему кімнатку з віконцем на береги. Твердий тапчан, на якому він спав, завжди був охайно застелений. А коло хати Славко насадив великий квітник і сам його сапав і поливав. Одного року із настирцями висадив своє ім'я — "Славик" — так називала його мама. Ті настирці довго цвіли..."

Валю не в'язало з рідним селом так, як брата. Славко, коли не приїжджав — завжди зупинявся в селі, скрізь бачив стежки, якими ходив у дитинстві, йшов на батьківські могили. Валю ж село сприймала відчужено. Мабуть, тому, що більше від брата у тому селі пережила. 44-річним трагічно загинув їхній старший брат Борис, мама потрапила в лікарню з інсультом, Славко був на засланні. У селі пережити це було особливо важко. Валю відчувала різне ставлення до братового арешту — але більшість злорадно тішилися: "От який був розумний, і де тепер опинився?!" І коли їхня мама побивалася за сином, від односельців ніякої підтримки не мала. "Вибач їм, — не раз казав Валі Славко, — вони нещасні залякані люди. Їм гірше".

Батьки любили усіх своїх дітей: Валю як дівчину більше жаліли, а на Славка поклали особливі надії. Довелося ж їздити за сином по тюрмах і під тюрми, страждати й страждати... Мама плакала ночами, у хліві, щоб ніхто не чув, ридала, як свого часу її мама за сином, який не повернувся з фронту.

Батько, побачивши як Славко мислить, зрозумів, що нічого з цим не вдієш. Його син не перший в роду, хто постраждав за ідею. Старший брат батька Петро — вірний комуніст, завраївно — був свого часу репресований. Тітка за сулію горілки передала йому передачу, а той у відповідь — записку: "Мотре, яка зараз влада?" Бідний так і не зрозумів, за що розплачується! Батьки розповідали про це дітям, хотіли вберегти хоч Валею. У синах завжди висіла торба: сало, сухарі, часник і цибуля.

В.Ч.: "Одного разу посеред ночі підїхала якась машина, завітала фарами. У хаті знявся лемент — мама почала прощатися з батьком... Виявилося, що то просто гості до сусідів. Але, Боже, у якому страху ми жили, як бідували в ті "прекрасні часи"! Сім'я учителів не мала ні з'їсти, ні пити, а кирзові чоботи були за щасття. Батьки розповідали, що наш Славко народився узимку, в лютий холод. У хаті стіни були вкриті снігом. На щасття, виручили... цигани. Уночі, під сніжок (бо й це каралося) назбирали хмизу й висипали коло нашої хати — щоб було чим грітися".

У маленькому худенькому тілі Валентини виявилася міцна душа

Доля В'ячеслава постійно перепліталася з долею Валентини. Коли його ув'язнили вперше, Валю вчителювала під Києвом. Її одразу ж викликали в КДБ, а згодом звільнили з роботи. Рік Валю навіть не виходила з хати — аби не чути перешіптувань за спиною та аби батьки ще й за неї не переживали. Дивом вона знову потрапила працювати в добру школу. За нею постійно були закріплені агенти, директора без кінця й краю тягали на розмову місцеві кагебісти. Але якось вдавалося їй втриматися й вчителювати. Директор, очевидно мужня людина, на візитах до високих установ стояв на своєму: Валентина Чорноволів — кращий учитель у районі й у нього до неї претензій немає. А можливо, не було вказівки "зверху" зайвий раз зачіпати сестру Чорновола, бо "там" знали, що В'ячеслав неодмінно прореагує на будь-який факт терору щодо сестри і збудить громадськість.

Валю розповідала дітям у школі правду про розкуркулення, про культ особи Сталіна, про мужність Василя Стуса й інших борців за ідею

ю. Їй хотілося, що увесь світ знав, за що караються в тюрмах брат і його однокласник.

У її маленькому худенькому тілі виявилася міцна душа.

В.Ч.: "Як я так тоді ризикувала? Була дуже прямолінійною,

все лізла на рожен, ніби йшла на свою погибель. Але не могла поступитися ідеєю, за яку страждав Славко. І тільки завдяки Славкові я героїчно стискала свої кулачки".

Саме Валентина була тією ниткою, яка увірвалася спецслужбам, і вони так і не змогли "повісити" на Чорновола видання "Українського вісника". Хоча вже мали чимало прямих і непрямих доказів. КДБ нічого не варто було зламати людину — й більшість, хто потрапляв в лабеті системи, "кололися". Заарештували в черговий раз і Валею. Зробили очну ставку з чешкою Ганною, якій Валю привозила "Вісник", а та передавала далі.

— Ви знайомі?

— Знайомі.

— Що ви передавали?

— Я подарувала Гані вишиту блузку, а вона мені свою. Навіщо ти, Ганю, на мене щось вигадала?

Специ тиснули на Валею до останнього, маючи на руках уже наказ про її звільнення, страхали, що посадять, "а вдома — батьки". Страшна система!

Назвалася, як наснилося, нареченою й була нею

Майбутнього чоловіка Валю зустріла також у братовому оточенні. Микола Плахотнюк був студентом медінституту, займався культурологічною роботою — розповсюджував "Вісник", організовував вечори для молоді, колядки. Валю захопилася струнким симпатичним і енергійним юнаком.

В.Ч.: "Перед арештами 1972 року у ніч з 6 на 7 січня приснився мені дивний сон: їду я до Миколи, а мене не пускають. Я прориваюся, благаю: "Пустіть, це мій наречений". 12 січня їх усіх заарештували. Я понесла передачу в КДБ (це могли робити тільки родичі, але не всі були такими сміливими) і, як уві сні, назвалася Миколиною нареченою. Так по справі Плахотнюка й проходила. Його засудили до 12 років. За увесь час нам дозволили лише одне побачення".

Микола був безмежно вдячний дівчині за сміливість і увагу до себе. Але на другому році листування написав, щоб не зав'язувала собі ним світу. Одружуватися в тому закладі, де він був, не дозволялося, а без цього не могло бути й побачень. Та й узагалі, казав, вийти "з закладу" шансів мало. Що переживала Валентина — словами не передати. Допити, арешти, міліція ходила по п'ятах, смикали на роботі, а ще треба було підтримувати батьків... Але зрадити Миколу, як і Славка, не могла. А так легко було схибити!

В.Ч.: "З часом я викреслила із життя те пекло. Але я горда з того, що все витримала. А я ж навіть не знала, як Микола до мене й ставиться! Але оскільки назвалася нареченою, то й була нею. Пізніше, вже в кримінальному таборі, ми стали з Миколою на рушник. Мали аж дві доби особистого побачення. Як на мене дивилися? Мені те було байдуже, я почувалася щасливою з того, що маю такого чоловіка.

Син Богдан — знахідка нам на старість, я народила його в 42 роки, вже й не сподіваючись мати дітей".

Може ми з Миколою якісь

трохи й дивні, але досі живемо ідеями. Хай він і не може побудувати палац для мене — але мені того й не треба. Я маю поруч людину, з якою розуміємось. Ми й зараз можемо проговорити до ранку. Хоча, здавалось би, про що там уже говорити — таке життя прожили!

Коли загинув В'ячеслав, Валентина відчувала, що загинула й вона, й Україна

Найвищою оцінкою свого життя Валентина Максимівна вважає те, що Славко завжди їй довіряв і добре про неї відгукувався. В одному з листів до сина Тараса В'ячеслав Максимович виклав цілу теорію про те, хто у їхньому роду був сильним і витривалим. І першою назвав Валею.

Пам'ятні їй перші львівські мітинги за Незалежність. Штовхати ідею Незалежності доводилося "східняку" Чорноволу. І він галасував, аж горло йому хрипло.

В.Ч.: "Пригадую, як В'ячеслав створював УГС. Уже не стало ні мамі, ні тата. Ми ремонтували батьківську хату, а В'ячеслав так захоплений говорив: "Це буде партія!" Я дивилася на нього, як на божевільного — яка партія? Ми знали одну партію — Комуністичну. І в голові не могло ув'язатися, як якась спілка, якої ще й немає, перетвориться на партію?!"

Потім В'ячеслав ходив і по одній людині збирав в УГС. І як треба було крок ступити над прірвою, там був Чорновол, а тепер до його слави багато охочих примазатися".

Вона ніби й не займалася політикою, а займалася. Не була в жодній партії, ні в Союзі Українок, де голувала В'ячеславова дружина Алена Пашко, ні навіть у Славковому Русі. Але в Незалежності України є й її крихта.

Коли загинув В'ячеслав, вона відчувала, що загинула й вона, й Україна.

В.Ч.: "Є в людському житті щось таке, чого ніяк не пояснити. Наша мама померла напередодні Славкового дня народження — 23 березня 1999 року — я востаннє бачила живого Славка. Тепер я піду за ним.

А якось В'ячеслав мені наснився. У сні я розмірковувала, що б то написати на його пам'ятнику, коли — дивлюся — він сидить і пише: "Я — це ти, я — це ви, я — це народ". І роздає усім Святе Письмо: "Туди пускають тільки з цією книгою", — каже. А мені не дає. "Славко, я таю, — що ж це, мене туди не

ГЛИБИННІ ДЖЕРЕЛА НАШОГО БУТТЯ

200 років від дня народження видатного українського математика Михайла Остроградського (24 вересня 1801 р.)

Знаменно, що свій десятилітній ювілей як незалежна держава Україна зустрічає на початку третього тисячоліття. Після 10 років духовних блукань ми вже хочемо жити своїм життям, а не чужим, яке нам настирливо нав'язувалося зусібч тринадцятих років. Нам потрібне творче життя, для якого у нас є підстави й насага.

Багато наших славних співвітчизників стали творцями своєї та світової культури. Яскравою, немеркнучою зіркою в пантеоні світил нашого піднебесся є Михайло Остроградський, двоохотлітній ювілей від дня народження якого у 2001 році відзначає увесь світ за рішенням 30-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО.

У цивілізованих народів прийнято знати і шанувати своїх видатних співвітчизників, гордитися ними. Відомий вислів Луї Пастера: "Наука не має батьківщини, але не буває вченого без батьківщини, і те значення, яке його праці можуть мати у світі, він повинен відносити до своєї батьківщини". Але так історично склалося, що про багатьох наших діячів культури й науки ми дуже мало знали. Зокрема, про Михайла Остроградського.

Будинок, в якому народився М. В. Остроградський

При ознайомленні з багатою літературою про Остроградського впадає у вічі її тенденційність: практично в усіх публікаціях Михайло Остроградський — "русский ученый", "выдающийся представитель русской науки", "знаменитый русский математик", "крупнейший представитель русской науки" (наприклад: Григорьян А. Г. Остроградский М. В. — выдающийся русский ученый. Пособие для учителей. — М. 1953 або "Академик М. В. Остроградский — выдающийся русский математик", — М. Я. Выгодский. Справочник по высшей математике. — М.: Изд. Физ.-мат. литературы. 1963. — С. 395). Сталося так через неточні або некоректні визначення, підміну понять — замість правильного "российский" уживалося слово "русский". Адже насправді була держава, її столицею був Петербург, а державною мовою був "русский язык" (українська мова як офіційна в ті часи була заборонена). То й нічого дивного немає в тому, що українські вчені, письменники, митці, діячі культури працювали і творили у столиці — Феофан Прокопович, Максим Березовський, Тарас Шевченко, Микола Гоголь, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш (як пізніше Грушевський, Вернадський, Корольов, Іван Козловський та багато-багато інших).

Михайло Остроградський народився в Україні, на полтавському хуторі Пашенна Кобеляцького повіту (тепер с. Пашенівка, що на шляху між Решетилівкою і Кременчуком). У книзі Ф. П. Отрадных (Михайл Васильевич Остроградский. — Ленинград: Университет. 1953) про походження Остроградського пишеться: "Отец Остроградского был мелким помещиком. Сколь-нибудь подробных сведений о его жизни не имеет". Однак такі відомості були, і академік

Б. В. Гніденко, без сумніву, мав їх, коли писав: "В Полтавской губернии проживало несколько дворянских семей по фамилии Остроградские. Все они вели свою генеалогию от бунчукового товарища (воинская должность ниже полковника, но выше полкового хорунжего и полкового есаула) Ивана Остроградского" (Михайл Васильевич Остроградский. — М.: Знание. 1984). Не сказав тільки автор цих рядків, що рід Остроградського був не просто дворянським, а українським козацько-старшинським, чим Михайло Васильович надзвичайно пишався. Сам дуже хотів бути військовим, та доля розпорядилася так, що Михайло Остроградський став ученим-математиком світового рівня. Але це все потім...

Коли Михайлу виповнилося 9 років, батько відвіз його до Полтави, де той навчався у школі для бідних дворян, а потім у гімназії. Та невдовзі французький імператор Наполеон Бонапарт пішов війною на Росію. До Полтави надійшло розпорядження формувати козацькі полки (серед вихователів Остроградського був славний Іван Петрович Котляревський, який виїхав формувати п'ятий кінноукраїнський полк).

Гімназія жила тривогоми війни. Михайлові дуже хотілося стати військовим, тому батько змушений був забрати його з гімназії і вирушив до Петербурга. Однак дорогою за намовою батькового брата Прокопа Андрійовича рішення було змінено і вони повернули до Харкова, де відкрився університет. Після підготовки Остроградського зараховують вільним слухачем фізико-математичного факультету, а через рік — студентом. За один рік Остроградський пройшов університетський курс і склав екзамени. Ще за рік склав кандидатський екзамени. Однак, зустрівшись із несправедливістю, яка панувала в університеті, Остроградський відмовляється од диплома, просить викреслити його з усіх списків університету і їде додому. Тут він приймає тверде рішення: їхати на навчання до Парижа...

Довга дорога до Франції... Колеж де Франс, лекції в Сорбонні, відкриті засідання математичного відділення Паризької Академії наук... Лаплас, Коші, Фур'є, Пуассон... Перші мемуари... Остроградський стає своєю людиною у гуртку Фур'є, співпрацює з Діріхле, Штурмом, Абелем... Скрутні умови життя... Боргова в'язниця, звідки надсилає до Академії наук "Мемуар про поширення хвиль у циліндричному басейні"... Академік Коші сплачує борг і Остроградський виходить із в'язниці. Його виступ під час наукового форуму в Академії був удостоєний найвищої відзнаки...

Повертався в Росію без документів про отримання високої освіти в Парижі, але з пригодами... Підробляючи, пішки добрався з Франкфурта. Звернувся до студентів Дерптського професорського інституту — Володимира Даля, Миколи Пирогова... Студент Язиков писав своїм батькам про дивну зустріч із незвичай-

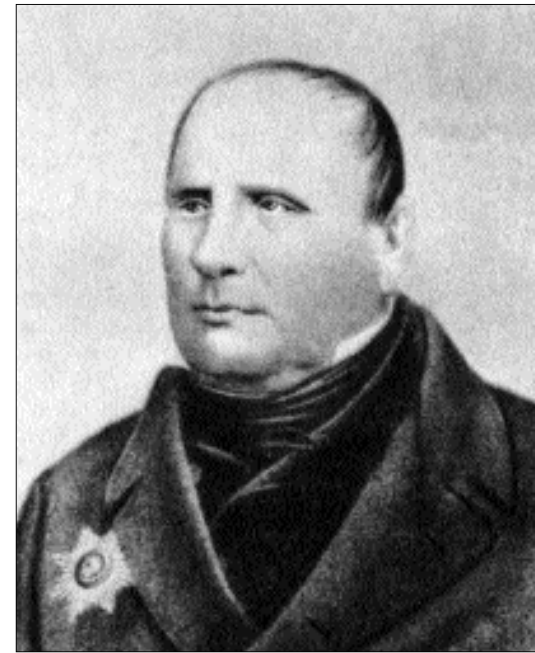
ним мандрівником: "... до нас завітав нещасний російський пішоходець. Ми йому допомогли: вимили, одягли, нагодували й дали грошей на харчування... Прізвище його — Остроградський; він прийшов у Дерпт майже голый: біля Франкфурта його пограбували. А їхав він із Парижа, де сім років студював математику і, як казав, був навіть учителем у школі Генріха IV, до брата у Петербург. Що він росіянин, був довго в Парижі, і як його прізвище, — ми дізналися з перепустки. Але хто він насправді, чому був там і чому йде в Петербург — не знаємо..."

У Петербурзі Остроградський підготував наукові матеріали, подав їх до Академії наук і поїхав у свою Пашенну... Коли повернувся до Петербурга, йому дали протокол конференції Академії, на якій розглядалася його праця: "Через відсутність пана Остроградського ухвали про його обрання ад'юнктом не прийнято. Що ж до мемуару — вирішено вмістити його в наступному томі "Записки Академії наук"... Однак на черговій конференції 21 грудня 1831 року він був обраний ад'юнктом Петербурзької академії наук. Почалася плідна наукова й педагогічна діяльність, яка принесла йому визнання співвітчизників і усього світу... Професор математики в Головному педагогічному інституті, професор математики в Миколаївській інженерній академії, професор математики в Михайлівській артилерійській академії, головний наглядач за викладанням математичних наук у військово-навчальних закладах Росії, головний наглядач за викладанням математичних наук в Інституті інженерів шляхів сполучення та Будівельному училищі...

Праці Михайла Остроградського в галузі математичного аналізу, теорії інтегрування, варіаційного числення дали поштовх для подальших досліджень у цих напрямках на ціле століття. Були значні досягнення також в аналітичній механіці, гідростатиці, гідродинаміці, теорії пружності, теорії тягіння, балістиці, небесній механіці. Остроградський досяг вершин математичної думки і ще за життя сучасники визнали його геним. У розвиток математичної культури в Росії — державі, до якої належали також ми — він зробив такий внесок, значення якого неможливо переоцінити. Він є засновником математичної школи в Росії, яка завдяки Остроградському була залучена до високих ідей світової науки. Його цінували такі вчені зі світовим ім'ям, як Коші, Лаплас, Пуассон, Лівіль, Ламе та інші. Остроградський був обраний академіком Петербурзької Академії наук, членом-кореспондентом Паризької АН, дійсним членом Римської, Королівської Туринської, Американської академії наук, довічним членом-кореспондентом Паризької АН, почесним доктором Олександрівського (м. Вільно), професором Петербурзького, Московського і Київського університетів, членом багатьох наукових товариств.

Париж. Сорбонна

Михайло Васильович Остроградський

У наш час ім'я Остроградського часто зустрічається в науковій та навчальній літературі, математики і фізики користуються рівнянням, формулою й методом Остроградського, принципом Остроградського-Гамільтона, з'явилися нові поняття на основі його ідей — варіаційні принципи Остроградського, механіка Остроградського, квантова теорія поля Остроградського. У кожному посібнику з фізики для вищої школи у розділі з електростатики розглядається важлива теорема Остроградського-Гаусса, яка Остроградським була введена для векторного поля будь-якої природи, але незалежно застосована Гауссом до електричного поля.

Працюючи в Петербурзі, Остроградський підтримував дружні зв'язки з представниками української інтелігенції, зокрема М. Максимовичем, П. Гулаком-Артемовським, Тарасом Шевченком. Годинами був біля Тараса Шевченка в останні дні його життя.

Помер Остроградський раптово у цьому ж 1861 році в Полтаві, куди приїхав на лікування з Пашенної, де перебував улітку. Похований у своїй Пашенній у родовому склепі.

Остроградський — наш співвітчизник і земляк, який став ученим світового рівня, а його ідеї — надбанням усього людства.

З метою гідного вшанування пам'яті Михайла Остроградського з ініціативи наукової та освітньої громадськості Кабінетом Міністрів затверджено ювілейний оргкомітет у складі відомих учених і громадських діячів України. Очолив оргкомітет віце-прем'єр-міністр з гуманітарних питань Володимир Семиноженко. Вшанування видатного математика включено до програми роботи III Всесвітнього Форуму українців. Серед заходів з відзначення 200-річчя від дня народження Михайла Остроградського — встановлення пам'ятника М. В. Остроградському на його батьківщині у м. Полтаві (заплановано на 19 серпня 2001 р.), Український математичний конгрес на честь ювілею (21 серпня 2001 р., Київ, Інститут математики НАНУ), Міжнародна наукова конференція "М. В. Остроградський — видатний математик, механік і педагог" (26–27 вересня 2001 р., Полтавський державний педуніверситет), випуск ювілейної медалі, ювілейної монети, ювілейного конверта, запровадження премії ім. М. Остроградського за досягнення в галузі математики й теоретичної фізики для студентів і молодих учених, проведення наукових конференцій, присвячених М. Остроградському, у ВНЗ і наукових установах, створення відеofilmу, організація виставок у бібліотеках, вищих навчальних закладах, школах, публікація матеріалів про його життя та діяльність.

● **Богдан СУСЬ**, член ювілейного оргкомітету, член правління Київського товариства вчених "Державність" та київської організації товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка, доктор педагогічних наук

ЙОГО ПОВИННА ЗНАТИ УКРАЇНА

Продовження.
Початок у числі 19, 2001 року

Митрополит був добрим, дбайливим наставником-вихователем свого народу. Дуже важливу роль для зростання народної свідомості, громадської активності й облогодження українців відіграли понад півтори сотні його пастирських послань віруючим, а також його недільні й святкові проповіді, що "брали за душу", які він виголошував у Святогорському соборі чи в якомусь із периферійних храмів.

У цих його проповідях, крім проблем духовних, багато говорилося про народну мораль, національні справи, розвиток сільського господарства, про виховання дітей та багато іншого. Будуючи багато церков, монастирів і каплиць, споруджуючи притулки для калік і сиріт, займаючись різними іншими справами парафій, митрополит не забував і тих знедолених земляків, яких лиха доля закинула далеко від рідного краю, — він домігся від Римської Курії благословення на відкриття греко-католицьких єпископатів у США та Канаді, а також вікаріату у Боснії.

А. Шептицький був діячем-мислителем широкого, глобального масштабу. З молодих років його полонила велична ідея об'єднання всіх українських земель єдиною християнською вірою в єдиній ук-

раїнській національній державі. Оскільки Греко-католицька Церква носить у своїй суті і навіть назві основи обох гілок християнства, вона повинна починати цей історичний процес і добиватись його благополучного завершення.

Митрополит завжди глибоко поважав українське православ'я. У 1941 і 1942 роках він звертається до української православної інтелігенції й православного духовенства з добрими дружніми посланнями. Твердить, що між греко-католицьким і православним обрядами немає істотної різниці, заявляє, що за умови з'єднання православних з Римським престолом він готовий відмовитись від сану глави Церкви й передати всю владу над двома церквами київському достойникові.

Але йшла світова війна — час для такої акції явно не підходив. Заклик лишився без наслідків.

Кінцева стадія цього важливого історичного задуму митрополита мала бути грандіозною — повернення всіх християн у лоно єдиної християнської Церкви — такої, якою започаткував її Син Божий — Ісус Христос.

І хоч цим загальноукраїнським і глобально великим задумом не судилося здійснитися через складні несприятливі умови та обставини, роль митрополита Шептицького в житті українського народу неоціненна.

Від піднесення національно-патріотичної свідомості в Західній Україні, розвитку народної культури, мистецтва, освіти й народного господарства до незламного героїзму УПА — у всьому його енергія, душа, інтелект.

На долю Андрея Шептицького, крім нелегких обов'язків і турбот, у різні роки діяльності випало немало кривд, утисків і навіть поневірянь. Так, у серпні 1914 року, коли Львів окупували війська царської Росії, митрополита заарештували, відправили вглиб Росії, в м. Суздаль й ув'язнили в тюрмі "для духовних злочинців". Лише через два з половиною роки Лютнева революція звільнила в'язня-митрополита. Дорогою на батьківщину Андрей Шептицький не забував про свої духовні справи. У Петербурзі він зумів організувати Собор Російської греко-католицької Церкви й створив її екзархат, якому із зрозумілих причин не судилося розгорнути своєї діяльності. Митрополита урочисто зустрічали в різних містах, зокрема, в Києві й особливо у Львові.

По закінченні Першої світової війни Галичина знову потрапила під владу Польщі. А поляки за 123 своїх бездержавних роки нічого не забули і нічого не навчилися — знову кинулися закабляти українців, відбирати, а згодом і руйнувати українські церкви, брутально зне-

важати українську мову, звичаї, культуру. Всіх, хто наважувався протестувати, кидали до в'язниць. У вересні 1923 року польська воєначина заарештувала й Андрея Шептицького, що посмів виступати в оборону самостійності України.

Та чи не найбільше утисків на долю митрополита-патріота, як і його пастви, випало під час Другої світової війни. До того ж, тяжкохворого, немічного митрополита багато років тому невблаганна недуга прикувала до ліжка, точніше, до крісла, сидячи в якому, він приймав не тільки своїх священиків і мирян, а й улесливих, а частіше — підступних, грубих, брутальних окупаційних сановників.

Андрей Шептицький, і коли був у доброму здоров'ї, і коли гнітили його недуги, не переставав інтенсивно працювати. Тому не дивно, що він був енциклопедично освіченою людиною.

Ще замолоду добре знав, крім права, теологію, філософію, загальну та церковну історію, історію образотворчого мистецтва, духовного й світського, його напрямки, специфіку, різновиди. Був книгознавцем, пристрасним колекціонером: зацікавлено збирав давні рукописні книги, стародруки й новіші вартісні видання.

Стараннями ентузіастів-помічників було зібрано багато предметів церковного вжитку, зразків на-

родної творчості з церковною символікою.

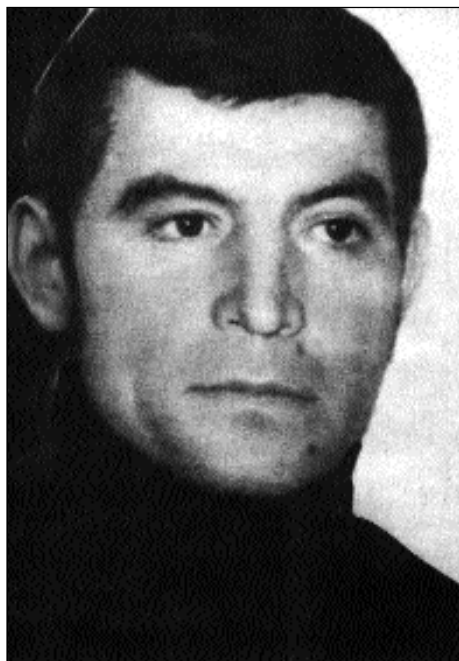
Все це дало можливість 1905 року заходами митрополита відкрити у Львові Церковний музей. Безперервне поповнення музейних фондів новими експонатами, мистецькими народними виробами з духовною символікою й без неї — вироби з дерева, металу, кості, вишивки, ткані gobelени, розписи (зокрема майстерно, барвисто, художньо розмальовані писанки) та багато-багато іншого, чого вистачило для експозиції відкритого через кілька років на базі Церковного — Львівського національного музею.

Цікаво відзначити, що за двадцять п'ять років (до кінця 1930-го) кількість предметів, подарованих Андреем Шептицьким музеєві, становила 9880 одиниць, та й саме приміщення, в якому й понині розташований музей, куплене й подароване митрополитом.

Ще з 1905 року музей очолював молодий сподвижник митрополита професор-славист Іларіон Свенціцький, а через сорок сім років батька-пенсіонера змінила його дочка — професор Віра Свенціцька.

Далі буде

● **Михайло ПОТУПЕЙКО**, кандидат філологічних наук, доцент, член Національної спілки письменників України,

Яку тобі, Боже, складу я хвалу?
Мій спів — то ж твоє дання.

В. Стус

На межі III тисячоліття, коли людина проникає в глибини космосу, досліджуючи сонячну систему і дерзково спрямовуючи свій погляд у інші світи, все-таки найбільшою таємницею залишається душа людини, незбагненні злеті її творчого духу. Космос душі людини — ось що повинно турбувати науковців, причетних до творення нової педагогіки!

В Україні у цьому плані склалася вкрай несприятлива ситуація: знищується українська книга, через телебачення пропагується культ насильства, сурогатної культури, примітивного розуміння сенсу життя. Це ставить перед науковцями надзавдання — розробити принципово нові засади виховання молоді на основі загальнолюдських цінностей: ідеалів добра, любові, милосердя, справедливості. Це можливо тільки через утвердження національної системи виховання, збереження і збагачення духовного потенціалу українського народу. Творча спадщина українських письменників, і зокрема Василя Стуса, в цьому плані є неоціненним скарбом.

Сучасні філософи намагаються дослідити сутність духовності у взаємодії таких загальногуманістичних категорій як добро, істина, краса. За визначенням кандидата психологічних наук Жанны Юзвак, духовність — це творча здатність людини до самореалізації та самовдосконалення, зумовлена такими особливостями когнітив-

ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

но-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової царини, які сприяють успішному формуванню та реалізації потреби у цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в її життєдіяльності істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомленню єдності себе та Всесвіту. (Жанна Юзвак. Духовність як психологічний феномен: структура та чинники розвитку. // Філософська думка 1999 р. № 5.)

За принципом Стусового світобачення людина буде поводитись і чинити правильно лише тоді, коли керуватиметься голосом свого розуму, тобто джерелом формування її естетичних норм повинен бути "чистий розум". Дане явлення недосяжне раціональному науковому пізнанню, бо з точки зору "чистого розуму" дійсність розглядається як вільна активність індивіду, аналогом якої можна вважати свободу.

У поезіях Василя Стуса духовне домінує над тілесним:

*Крізь сотні сумнівів я йду до тебе,
добро і правдо віку. Через сто
зневір. Моя душа, запрогала неба,
в буремній леті держить*

*путь на стовп
високого воєно, що осіяний
одним твоїм бажанням*

(Палімсести. К. — 1992. — С. 109.)

Вищий рівень мислення потребує надзусиль. Це як молитва до Бога, що вражає своєю енергетикою:

*Боже, не літості — лютої,
Боже, не ласки, а мсти,
дай розірвати нам пута ці,
ретязі ці рознести.*

*Дай нам серця неприкаєні,
дай стріпихатий стогнів,
душ сполоски розмаяні
між чужинецьких воєнів.*

(Палімсести, стор. 120.)

Поет віддає всього себе духу як вагомій внутрішній силі, слідує своєму істинному духовному призначенню, відкриває таємницю свого безсмертя.

Сила духу спонтанна, вона виникла за непідвладними людському розуму законами через синтез мовних одиниць. Франко називав її «вогнем в одежі слова». Сила духу діє при створенні Стусом його творів з великим напруженням своєї направленості. Вона — воїнству творче начало:

*Пам'яті А. Горської
Ярій, душе! Ярій, а не ридай.
У білій стужі сонце України.*

*А ти шукай — червону тіль каліни
на чорних водах — тіль її шукай.
Бо — горстка нас. Милесенька щоп-
та*

*лише для молитов і сподівання.
Застерігає доля нас зарання,
що калинова кров — така густа,
така крута, як кров у наших жилах.
У білій стужі білих голосів
це гроно болю, що паде в глибіню
на нас своїм безсмертям окопилося.*

(Палімсести, стор. 147)

Мова поезій Василя Стуса і національний дух тісно взаємопов'язані одне з одним; вони гармонійно доповнюють одне одного. Видатний мовознавець Вільгельм Гумбольдт відзначав, що правильність і багатство розвитку мови прямо пропорційно пов'язані із дією на мову сили національного духу: «Всім своїм корінням і національними порухами мова сплетена з силою національного духу, і чим сильніше діє на мову сила національного духу, тим правильнішою і багатшою стає мова ...

Істинний синтез, пронизуючи мову своїм світлом, ніби блискавкою, переплавляє з'єднані в ній речовини, як вогонь невідомого походження».

Саме емоційно-чуттєвий характер української душі Василя Стуса спричинився до появи таких вогнених рядків:

*Бо вже не я — лише жива жарина
горить в мені. Лиш нею я живу.
То пропикає душу Україна —
та, за котрою погляд марно рву ...
тож дай мені — дійти і не зотліти,
дійти і не зотліти — дай мені!
Дозволь мені, мій вечоровий світе,
упасти зерням в рідній борозні.*

(В. Стус. Вікна в позапростір. К., 1992 р.)

Василь Стус — поет глибоко національний за своєю духовною суттю, за способом мислення, за характером мови. Основа побудови текстів — тісне переплетіння слів — символів, кольорів, слозозмін, словосформ, стилістичних неологізмів, авторських висловів. Творча спадщина поета — це українська Біблія, за якою треба виховувати молоді в душі справжнього українства.

У поезії Стуса різні образи є єдиним цілим, вони утворюють художню структуру його сутності, яка відображає християнське розуміння людини як єдності духу, душі і тіла. Інколи йому не вистачає слів.

Він творить свою мову, аналогів якій немає в українському красному письменстві:

*Мені за березневі є дари —
оця богорожденність стала святістю,
оце світіння пологких світань
світів жертвоних, що мене запалює
всенепогасним і ламким, як крига,
огнем співучих надторосів — криг.*

(Палімсести. Стор. 138).

Поетове слово — буря думок, почуттів, асоціацій! Мова збагачується новими словами, новими значеннями, новими виразами:

*Чекання, безбереге, мов чуття,
що мертве і живе наповоину,
наповоину знає і незнане,
переростає свого страстотерпця
на голову і зноситься до зір,
недовідомих прагнучи галактик.*

(В. Стус. Т. 2, стор. 44).

Григорій Сковорода стверджував, що між великим світом і мікрокосмом існує єдність: «... все, що існує у великому світі, існує і в малому, і що можливе у малому світі, те можливе і у великому».

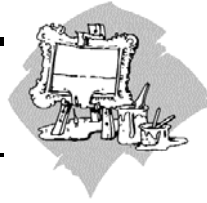
Поетичний геній Стуса допомагає нам зрозуміти єдність цих світів, проникнути у великий світ, зрозуміти, що духовність — це функціонування людини як мікрокосму: *Ота зоря вістунка твого шляху,
хреста і долі — ніби вічна мати,
вивищена до неба (від землі
на відстань справедливості), прощає
тобі хвилину розпачу, дає наснагу
віри, що далекий всевіт*

почув твої тьмяний клич...

У поезіях Василя Стуса акумулюється вся повнота його світобачення. Він мріяв про пробудження національної самосвідомості українців, про духовне вдосконалення сутності людини. Глибина думки більшості його поезій потребує читача підготовленого, освіченого. Він далеко випередив свій час. Можливо, деякі глибини його поезії здатні осмислити тільки далекі нащадки... та, як і передбачав Поет, він повертається до нас «своїм стражданням і незлим обличчям», зі своєю поетичною спадщиною, ім'я якій — Справжність.

Саме сьогодні, коли основною причиною ідеологічного фальшу є втрата українцями безпосередніх зв'язків із національною енергетикою і духовною культурою, вивчення творчої спадщини Василя Стуса є актуальним. Бо, прилучившись до творчого духу генія, можна примножити свої сили в боротьбі за національний поступ і дати будівничий поштовх поруйнованому суспільству.

М. ГУРЕЦЬ, викладач Глухівського державного

ЗАЧАРОВАНА НАРОДНИМ МИСТЕЦТВОМ

Продовження.
Початок у числах 15, 18 2001 року

На виставках у Києві та Москві Олександра Олександрівна Екстер зустрічалася з художницею Марією Синяковою. Синякова здобула художню освіту у студіях Харкова і Москви, багато подорожувала, знала нове французьке мистецтво — імпресіоністів, Гогена, Матісса. З нею, молодою, розумною, вродливою, було цікаво й весело.

Улітку сестри Синякови виїздили на свою дачу в село Красна Поляна під Харковом. Там часто гостювали поети і художники — Велимир Хлебніков, Давид Бурлюк, Василь Єрмилов, Борис Пастернак. Хлебніков присвячував вірші і Марії, й її Батьківщині — Україні. Напівжартома-напівсерйозно запевняв друзів, що всезагальне щастя прийде до людства тоді, коли

чина" незабаром на весь світ уславить українську поезію, що мине не так-то й багато часу, і замість журливих рядків він проголошуватиме:

*Минує як сон блаженний час
І готики й бароко.
Іде чудовий ренесанс,
Байдуже мружить око.*

У яскравих, мов веселка, акварелях М. Синякової, серед чистих, наче дощем омитих барв, ходять ошатні дівчата, скачуть кудись гордовиті вершники, поважно походжають городяни в циліндрах, гарцюють коні, пахнуть корови. А довкола синіють озера, сяє жовтогаряче сонечко. І все те намальовано поривчасто, беззавітно, довірливо, як малюють діти або дорослі з чистою дитячою душею. Художниця твердила: "Колір — це поезія, а живопис — радість для людини".

У житті бувають символічні зустрічі. 1986 року вийшла з друку книжка Велимира Хлебнікова "Творения". На її сторінках зустрілися поет і друзі його молодості — Марія Синякова та брати Бурлюки, Казимир Малевич, Василь Єрмилов, творами яких проілюстровано книжку.

НАРОДНА МАЙСТРИНЯ

Київня поспішають на виставку, організовану Олександром Олександрівною Екстер. На глядачів чекають твори селянки Ганни Собачко. Рослинний орнамент у її роботах несподівано збагачується оригінальними вигадками. Серед переплетіння фантастичних листочків і квітів прозирає не менш фантастичний образ птаха, звіра, а іноді й людини. Навіть орнаменти інших народів — китайські, індійські — з якими познайомила майстриню Євгенія Прибильська, вона інтерпретує по-своєму.

Дивовижні кольори в її роботах, особливо оксамитово-синій, що підносить настрої малюнка, червоний і жовтий надають йому святковості. Плавні контури, ритм ліній і форм заспокоюють, наче оспівують радість буття. Часом настрої малюнка змінюється, лінії загострюються. Здається, навколо запанувала тривога. Чорна барва вдирається в неспокійний, рвучкий, тепер уже асиметричний ряд ліній.

Відкриваючи виставку творів Ганни Собачко, Олександра Екстер сказала:

— Ганна Собачко — приклад того, що народне мистецтво й у своєму розвитку залишається народним. Але для того, щоб воно існувало і квітло, сповнювалося новими силами, воно повинно припадати до живих джерел сучасного мистецтва, органічно засвоювати його...

ТЕАТРАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ

До О. Екстер сценічні декорації склалися з розмальованих куліс, задника або з трьох стін того чи того приміщення. Навіть декорації, створені міркусниками, зокрема Головіним і Добужинським, майже нічого не змінили. Їхні роботи — ошатний, святковий, багатобарвний живопис — лише тло для гри акторів.

...Якби в один із днів 1916 року, хтось із найпалкіших шанувальників театру побачив жінку, яка щойно вийшла з поїзда "Київ — Москва", йому б і на думку не спало, що вона привезла із собою революцію у світовій сценографії.

Олександра Екстер приїхала до Москви на запрошення Олександра Яковича Таїрова. Талановитий режисер з України, Таїров мріяв про прищеплення театрові пластики руху, про розкріпачення тіла актора, про свободу у створенні ма-

сових мізансцен.

Мріяв режисер і про нову сценографію.

Замість пишного антуражу Екстер запропонувала створити на сцені цілу систему рухливих, лаконічних, чітких геометричних майданчиків для гри акторів. У залежності від бажання режисера, їх можна було підіймати на будь-яку висоту над коном. Вони, як і рухливі, гвинтоподібні сходники, розширювали або звужували простір сцени. Режисер дістав можливість створювати виразні композиції з акторів, а наявність на сцені дзеркал, різних блискучих фактур, перетворювали драматичну гру на яскраво-виразне видовище.

Так уперше в історії світового театру рухливі конструкції замість мальованих декорацій були запроваджені Екстер у Камерному театрі Таїрова. Відтоді і з'явилося поняття: театральні конструкції.

"ФАМІРА КІФАРЕД"

Перша спільна робота Таїрова й Екстер — п'єса Інокентія Анненського "Фаміра Кіфаред".

Головний герой п'єси — син фракійського царя і німфи — Фаміра — уславився своєю грою на кіфарі. Він викликав на змагання муз. За це зухвальство вони жорстоко його покарали — позбавили зору й музичного чуття.

Коли московські театри прийшли на прем'єру вистави, вони були певні, що побачать на сцені пишну південну рослинність, обов'язковий античний храм з обов'язковою колонадою та античними скульптурами, акторів у традиційних туніках.

Публіка наче заціпилася від подиву. На сцені — суміш українського народного лубка і кубо-футуристичних конструкцій. Декорації динамічні: асиметричні зсуви, зломи, лінійні звиви надають постановці напруженого темпу і ритму. На широких сходах звиваються тіла ваханок.

Була тут і південна рослинність — кипариси. Але які! Геометризовані, з умонтованими в них сходниками, на які, наче акробати, видиралися сатири.

Лаконічні форми декорацій відповідали духу первісних ритуалів.

О. Екстер відобразила античність як дитинство людства, ескізи до "Фаміри" були дитинно-фантастичні. Тлом для персонажів слугував насичений синій колір, як на малюнках Ганни Собачко. А грецький стародавній вазопис своєю простотою також схилив художни-

О. Екстер. Іспанський танок. Ескіз до балету Б. Ніжинської. 1920. Гуаш на картоні

цю до кольорового і лінійного лаконізму.

ЇЇ СПЕКТАКЛІ

Наступний спектакль О. Таїрова з декораціями та костюмами О. Екстер — "Саломея" за п'єсою О. Уайльда. Декорації об'ємні, динамічної форми, з ребристими подіумами. Художниця вдається до різких зіставлень вертикальних, горизонтальних, діагональних ліній. Контрасти чорних і червоних кольорів допомагають повніше передати похмурість і хижість царя Ірода.

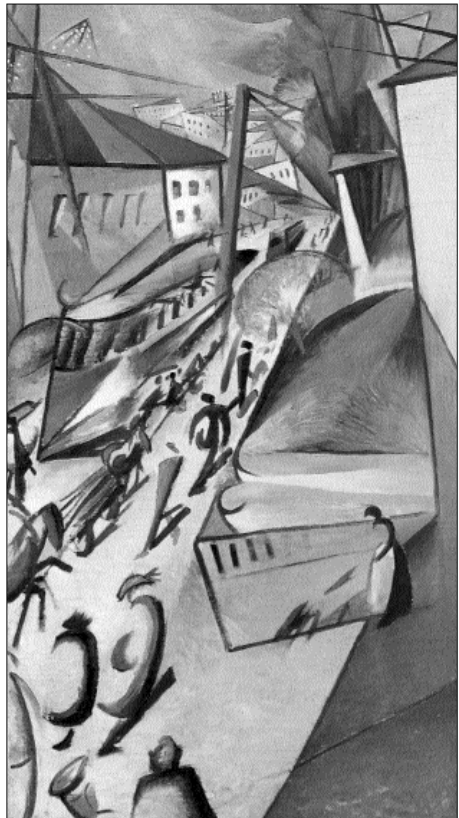
Костюми перетворюють акторів на живі кольорові скульптури. Але ці скульптури — у новітньому, кубістичному стилі. Їх геометризм підкреслюють фалди, які не лягають природними бганками, а стирчать, ніби вони зроблені з металу чи кольорової фольги. В костюмі Іродіади є щось металево-безжальне. Фалди одягу солдата — ніби продовження його меча і щита.

Спектакль мав величезний успіх. О. Екстер оновлює не лише драму, а й балет. У мансарді на Фундуклеївській вулиці вона проектує костюми до вистав балерини Броніслави Ніжинської, засновниці київської "Танцювальної студії руху". Таких костюмів балетне мистецтво не знало. Спрощені до геометризму, підкреслено гранчасті, вони чи то з епічної минувшини, чи то для майбутніх велетнів. Яке передбачення сучасного спортивного балету!

— Дорогу новому рухові! — проголошували прихильники О. Екстер і Б. Ніжинської. — Відкриймося впливам міста з його пришвидшеним темпом, синкопованим ритмом, прямолінійністю будов, силою і точністю спортивного жесту!

Лаконізмом перейняті ескізи художниці до Шекспірівського "Отелло". Кілька різних за висотою гранчастих паль, чорних з одного боку і жовтогарячих з другого, виструнчилися, як важезний мур феодальної фортеці. Цей мур, ніби гармошка, може розсунутися, або, як пастка, зсунутися. На фоні паль — беззахисні постаті акторів. Соляний, жовтогарячий колір, що несе життя, і чорнота небуття на гранях стовпів означають "бути чи не бути". Суворий упорядкованості двірського етикету відповідають навіть хмарки, білі, але неприродно прямокутні. Вертикалі паль і горизонталі хмар — це композиційний контраст, за допомогою якого підкреслено незатишність, нежиттєвість світу.

ДМИТРО ГОРБАЧОВ,
ПАОЛА УТЕВСЬКА

О. Богомазов. Трамвай. Львівська вулиця у Києві. 1914. Олія на полотні

*На хвилях світового танцю
Здійметься вітер гопака.*

Точилися нескінченні розмови, зокрема про фольклор.

Одного разу Хлебніков, говорячи трохи роздратовано про сучасну поезію, зауважив: — Бальмонт оспівує смерть, а народна творчість — життя...

Марія додала:

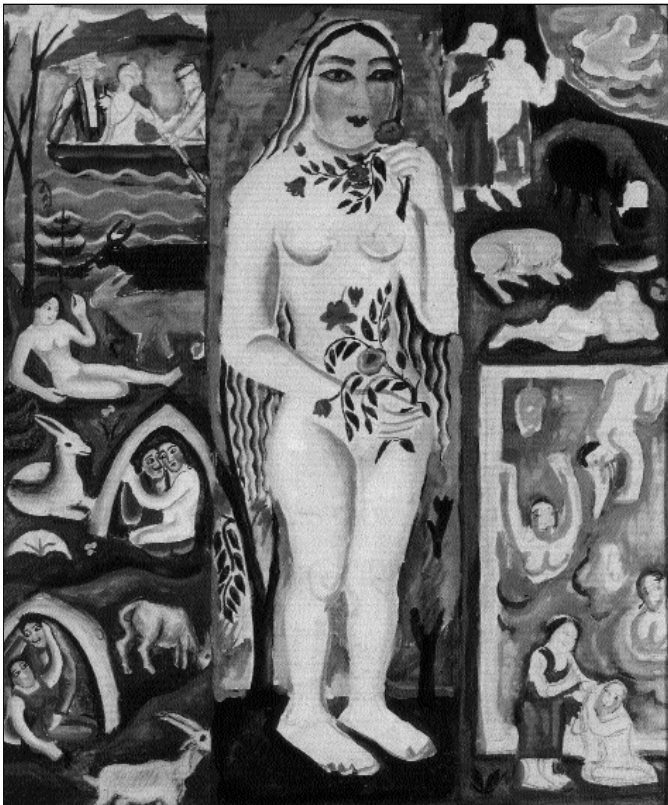
— Мене від песимізму вилікував селянський живопис. У нашому селі я маю багато друзів. Як люди розмальовують свої хати! Як веселі лубки прикрашають їхні домівки! Варто придивитися до писанок, ікон, гаптування. Їхні барви сповнені лірикою і піднесенням, гумором і добротою. Як цього бракує сучасній поезії! Я нещодавно прочитала вірш якогось Тичини... Прекрасно, але як скорботно. От послушайте:

Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь,

*Мов перед образом Мадонни.
Лиш від оселі пливають тужні,
обнявшись, дзвони, —*

*Узори сліз.
Лише з-над хмар часом прилине
Прощання з літом журавлине —
Погає, як грезет із риз.*

Не знала художниця, що цей "якийсь Ти-

М. Синякова. Єва. 1914. Акварель на папері

З 17-ти НА ВСЕ ЖИТТЯ — ТІЛЬКИ ЗАДЛЯ УКРАЇНИ

Марія Потимкевич-Заболотна — ветеран ОУН-УПА. Доля цієї жінки була щедрою на випробування, вона витримала їх з мужністю, що не може не захоплювати.

Їй було всього “надцять”, коли брала участь у бойових діях, потім — в’язниця, тортури, табори в Ухті і Воркуті. Типова доля шляхетної галицької панни з доброї родини, чия молодість збіглася з роками війни.

“За сиротою ніхто не заплаче,
тому йди у підпілля”

— Найважче було, коли у мене на руках помирили повстанці зовсім молоді хлопці. Просила, щоб сказали звідки вони — потім родичам могла б передати останні слова, відмовлялися: — Я знаю — моїх на Сибір ще не вивезли, а тебе можуть спіймати енкаведисти, катуватимуть, мимоволі викажеш, — згадує колишня медсестра з’єднання “Енея”, яку тоді знали під псевдонімами “Василиха”, “Марійка” чи “Монашка”.

Упродовж трьох років — ліси Західної України (“ми мандрували від Сарн на Рівненщині аж до Уманського району, нас називали “пересувною лікарнею”), сувора романтика означала і такі неприємні речі як воші, короста і постійний нічліг просто неба за будь-якої погоди.

— В стійку спала не раз, під деревом, на чийому везі під стодолю, про це навіть господарі не здогадувалися, бо я зникла рано-вранці. В приміщенні за весь цей час жодного разу не була.

Ще з тих років збереглася стійка нелюбов до... волів.

— Оксана, місцева підпільниця, дала пару цих тварин для похідного шпиталю. Що за неповороткі створіння! Кінь — зовсім інша справа — і з-під обстрілу винесе, і пораних перевезе швидко. А волів відтоді просто ненавиджу.

— Як Ви опинилися в УПА?

— Не опинитися я там просто не могла. В 1941-му, коли прийшли німці, разом з батьком ходила до Чортківської тюрми (Тернопільська обл.) ввізнавати родича серед мертвих в’язнів. Моторошна картина закатованих закарбувалася у пам’яті на все життя. Мені ж у тюрмі довелося побувати, ще не народившись.

Маму — вчительку, яка ось-ось сподівалася дитини, арештувала польська поліція за те, що виступала перед громадою, закликаючи посилати до школи дітей.

— Україні потрібні освічені громадяни, щоб не було такого: навесні треба школярів за плугом ходити, а восени для неї чобіт бра-

кує.

Вагітну дружину, продавши для того шматок поля, викупив з неволі чоловік, випускник Віденського університету. Через рік і дев’ять місяців після народження доньки молодшої вчительки Стефи не стало — рак крові. Перед смертю написала Марійці листа: “Будь щирою українкою, кохай свій народ і рідну землю. А як прийдеться бути в тюрмі за любов до рідного краю, то не жалій”.

Маленьку Марійку віддали на виховання старшому братові батька, Онуфрію. Той свого часу був січовим стрільцем.

— Іти в повстанці порадив двоюрідний брат Мар’ян Пилипчук: “Ти сирота, коли загинеш, нікому буде за тобою плакати, тобі потрібно бути в підпіллі”. І я поїхала до Львова, до дядька Михайла, материного брата. Було мені тоді 17 років.

Дядько був директором читальні. Коли приїхала небога, запропонував: “Хочеш піти на танці?”

— Яка ж дівчина не хоче? Я радо погодилася, хоч і не дуже вміла тоді танцювати.

Зала, по якій кружляли пари, дуже здивувала: у кутку сидів старий німець з пістолем і грав на гармошці. Дядько пояснив:

— Німець — для конспірації. Йому купиш пляшку шнапсу, і він нічого знати не хоче. А нас його присутність

рятує від фашистського патруля, вони ходять з арештами. Той їм свій “хайль!” відсалютує, вони йдуть собі і нас не чіпають. Молодь, яку бачиш тут — члени організації, перебувають на вишколі, мають зброю.

Згодом я теж приєдналася до ОУН, перед тим треба було вивчити історію козаччини та стрілецьчини, статут націоналіста, пам’ятку юнака.

— Що означає останнє?

— Своєрідний збірник правил для молодих українки чи українця. Звідти запам’яталося: “Якщо ти перебуваєш у товаристві чоловіків, то уважай, ніби серед них присутні твій батько чи брат — тоді твоя поведінка буде порядною”.

10 років таборів — за те
що “лечила ранених бандитів”

— У читальні познайомилася зі своїм першим коханням — Володимир Чайківський, син греко-католицького священика. Листувалися, я, закінчивши підпільні курси медсестер і курси агітаторів, працювала районною пропагандисткою в Болехівському районі. Одного дня отримую телеграму: “Влодко вбитий, приїжджай на похорон”.

Купила чорних стрічок для кіс, позичила у когось чорний плащ. На похорон прийшли дуже багато людей, коли я йшла до труни, у наговні шепотіли: “Наречена, наречена”.

Володю, застреленого німцями, поховали в його рідному селі. Біля труни не плакала, сліз не було, вже потім вибігла з поминально-

го обіду на цвинтар. Раптом поміж куців біля могили з’явилися люди в уніформі. Я злякалася було, а вони:

— Плакати вміємо, а боротися? — Так мій шлях до УПА було визначено, вирішила йти разом з повстанцями на Волинь.

А перед тим в Болехові зустрілася з іншим Володимиром, Заболотним, він розповсюджував заборонену літературу в Східній Україні. Виявилось, що знав колись мого першого нареченого.

Зустріч, своєрідне освідчення і прощання були лаконічними, як того вимагав воєнний час.

— Якщо не вб’ють мене і вас, і якби ми зійшлися знову, то знайте, Маріє, — був би вашим другом на все життя. Я вас завжди буду шукати.

Знову вони зустрілися аж у Воркуті, після років ув’язнення. Там побралися, там з’явилася на світ перша дитина — донька Стефа.

— У 1945-му НКВД буквально прочісувало ліс, сотні вже не було, нас залишилося всього 16 чоловік. Я вирішила перебиратися до Львова, сподівалася, що зможу там врятуватися.

Не судилося — в дорозі потяг зупинили, бо в когось знайшли зброю, Марію заарештували, повезли до Рівного.

У тюрмі провела рік і шість місяців. Катували, на очах Марії били і тих, хто її знав. Усі одногослоно твердили: “Ми незнайомі”.

Вирок “именем СССР” прирікав Марію на 10 років таборів і 5 — позбавлення політичних прав після терміну за те, що “лечила ранених бандитів”.

У в’язниці в Чорткові, куди тимчасово перевезли заарештовану, якось викликали Марійного батька: — Ваша дочка?

— Ні. Я не вважаю її своєю донькою, її виховував мій брат.

— Це правда, — відповіла Марія.

Лише декілька років тому вона побачила батька зовсім іншим, хоча з дня його смерті минули десятиріччя.

— Познайомилася з немолодою вчителькою, у неї тато колись мешкав на квартирі. Вечорами вони з чоловіком чули від батька таку фразу: “Іду спати, тільки помолюся за свою донечку — вона невідомо де, по світах, а чи жива — не знаю”.

В таборах Марійка писала вірші, що потім ставали піснями. Блокнот з віршами, знайдений під час обшуку, став “перепусткою” до табору з суворішим режимом у Воркуті. Там 25-річна ув’язнена важила на той час, було, аж 29 кг. І все одно вижила. А вірші, ще — записи-свідчення про долі подруг з табору, передавала на волю — за межами табору їх ховали у трубі залізного ліжка. Пізніше написане стало основою для двох книг Марії Потимкевич — “Нескорена пісня” і “Нам дуже треба жити”.

— Згодом дізналася, що в тому ж таборі у Воркуті колись тримали Остапа Вишню. Ніна Слюсаренко з Києва — вона працювала в таборі медсестрою — знайшла в купі сміття аркуші з його жартами, написаними в неволі. Запам’ятався один з них — “Який вигляд має комуністична сім’я”: в одній кімнаті на одному великому ліжку під однією червоною ковдрою сплять дід з бабою, їхні діти, невістки й зяті, онуки. Посередині — валянки, які кожен взуває по черзі, коли треба вийти.

У подружжя Заболотних народилося троє дітей, двоє синів з’явилися вже в Україні. Є шестеро онуків. Та з ними немає дідуся — Володимир Семенович помер в 1988-му.

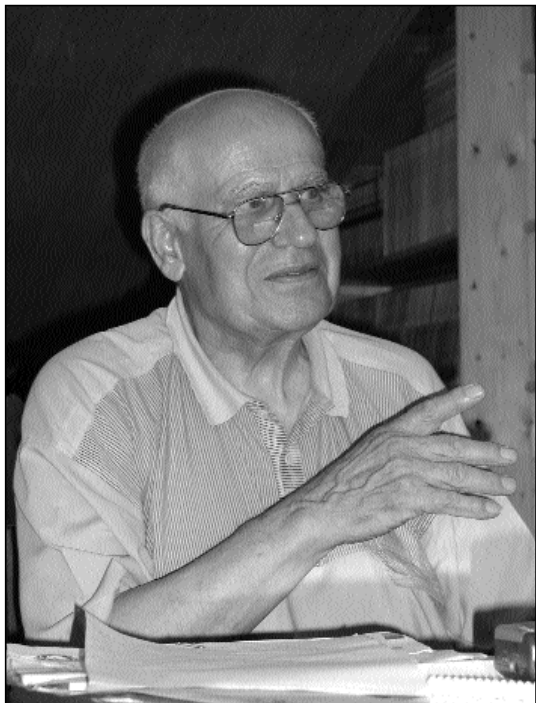
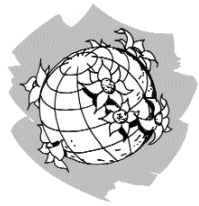
— Невдовзі після смерті побачила його уві сні, він говорив мені: “Співай, працюй, пиши, бо дуже треба”.

Зараз Марії Василівні — 77, у які, щоправда, важко повірити, зважаючи на дивовижну енергійність їх володарки. Вдома її застати важко — постійно в роз’їздах, на конференціях, зустрічах тощо.

Одна з засновниць Руху, товариства “Меморіал” в Чорткові, “Союзу українок”. Член товариства “Просвіта”, до якого належала ще в юні роки. Організовувала Спілку політ’язнів Чортківщини та братство УПА. Ображається, коли хтось натякає, що у її віці можна було б і перепочити:

— Мені потрібно ще багато зробити для України. До цього зобов’язує усе пережите.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

Михайло Гоян

Незалежність України — це велике Свято нашої держави. Незалежна, Самостійна Україна — це епоха нашої історії, яка почалася на зламі двох століть і продовжує крокувати в новому столітті.

На жаль, чимало громадян України і багатьох країн СНД ще не усвідомлюють, наскільки цінна незалежність, тому що комуно-олігархічні керівники зробили все, аби принизити людину в самостійній, молодій державі. Ми починаємо звикати до примітивного виживання: маємо те, що маємо. Та є у світі справжні українці, люди з гарячим серцем, незнищеним працелюбством і талантом, які живуть для блага України по усіх усюдах.

Вони сильні любов'ю до рідного краю, бо все життя прагнуть долучитися до кожної доброї справи, допомогти у скрутні видавцям української книжки, вчителям та учням.

НАМ ТРЕБА ЖИТИ ДЛЯ ДОБРА!

Я хочу вас познайомити з панством Гоянів — з пані Марією і паном Михайлом з Австралії. Це унікальні люди, після зустрічі з якими стає в душі чистіше й затишніше. Їхня меценатська і благодійницька діяльність почалася з перших днів проголошення нашої Незалежності. Попервах вони привозили багато ліків та вітамінів для наших дітей, згодом — беруть активну участь у видавничій діяльності, спонсорують видання книг "Великий Українець" (про Грушевського, першого Президента України); "Воскреснемо" Яреми Гояна, присвяченої 2000-літтю Різдва Христового; "Національне виховання в сім'ї" Петра Щербаня та багатьох інших. Вони давали кошти на організацію багатьох фондів, які, на жаль, не виправдали себе чи стали банкрутами. Хтось міг би тут розчаруватися чи охолоннути до святої справи, але не Гояни. Вони щоразу знаходили вихід із кожної негативної ситуації, іноді починали все заново. Вони мають власну гідність, силу духу і логічну послідовність. Бачачи спалплену і приспану Україну, занедбану українську мову, подружжя Гоянів проинялися турботою про наше майбутнє покоління, створили родинний фонд, почали закуповувати тисячі книжок, розвозити й дарувати їх по школах, бібліотеках, садочках, гімназіях, інститутах, університетах, військових академіях, багатьох музеях. І це — по всій Україні, від Києва до Львова й Тернополя; по всій Галичині, в Одесі, Дніпропетровську, Харкові, Донецьку, Сімферополі, в інших містах і селах. І робиться це з оптимізмом, з радістю, що причетні до розбудови Самостійної Соборної держави. Вони самі багато читають і вивчають україністику. Мене вразила їх бібліотека українських книжок, словників, наукових видань, яку вони зібрали у своєму помешканні.

Їх цікавить усе — від художніх картин до монетної творчості. Вони могли б, як більшість українців (і в нас, і в діаспорі) їздити в туристичні поїздки по світу, відпочивати, але ні — болять у них душа за Україну. Вони люблять свою націю, самобутню культуру, співучу мову, і тому свідомо віддають усе, що можуть, щоразу при цьому повторюючи: "Нам треба жити для добра".

Їх веде у рідну Україну ще й любов до Тараса Шевченка, якого вони читають напам'ять: "То є наш Бог, великий філософ всесвітнього масштабу, наш учитель і пророк", — це їхні слова.

Мені хочеться подякувати їм за те, що вони є, за те, що доля звела мене і мою родину з ними. Вже десять років я не перестаю дивуватися і захоплюватися цими цікавими, незвичними людьми. У нас таких людей іноді називають диваками, "білими воронами", а в сутності, то є люди майбутнього, люди, які є прикладом для молоді, взірцем для наших патріотів.

Ці люди, що вийшли з України, високоосвічені, знають багато мов — англійську, німецьку, французьку; та найкраще — рідну українську. Я дедалі більше дізнаюся про їх незвичайне життя. Пан Михайло — професійний фотокор. Світлини з його подачі виходять дивовижні: портретні образи — виразні обличчя, очі, посмішка; чудова природа, так вдало схоплена у полі чи на міській вулиці. Дивуєшся: чому я досі цього не помітив? Це ж Бог послав нам щастя жити в обіймах такої природи!

Пан Михайло нещодавно захопився висвітленням будівництва, яке зараз іде на майдані Незалежності та на Бесарабській площі. Він кожен день спостерігає за унікальною технологією, розмахом робіт, знімає завзятих будівельників. Принагідно хочу розповісти про цікавий випадок, який трапився 11

червня ц.р. В один із походів на "знімальний майданчик" пан Михайло запросив мене для допомоги. Як завжди, зробив декілька кадрів з будівництва і, повертаючись до мене, з посмішкою заявляє, що запрошений на будівельний кран, щоб із висоти 50-ти метрів робити знімки міста і всього будівельного майданчика. Через 2–3 хвилини він уже на ліфті піднімається на кран. Відзнявши кілька кадрів, пішов по 50-метровій стрілі, де чатує небезпека. Я, спостерігаючи за ним із землі, замираю з ляку. Це тривало десь годину-півтори. А ще зважте на вік пана Михайла — за 75 років! А коли пан Михайло спустився донизу, його очі світилися радістю, щастям — він переміг себе! Я спочатку від нервового збудження почала висловлювати невдоволення, страшила, що подзвоню пані Марії і розповім про його витівки, а потім зрозуміла, що це — стиль життя пана Михайла. Він завжди там, де треба, там, де люди.

Пан Михайло упродовж усього життя знімає також кінострічки про Україну та українців. То є фільми історичної тематики, які він творить ось уже 50 років. У родині Гоянів багато архівних фільмів з історії українців, що живуть по всіх світах. До тисячоліття Хрещення Русі наші земляки з Австралії виготовили пам'ятні медалі. Їх також турбує стан дитячого здоров'я та екологія українського середовища — тому вони готують до видання рекламну книжку про шкідливість паління. Вони продовжують славетну справу українських меценатів: Симиренків, Чикаленків та інших.

Мій допис, мої теплі слова до пані Марії і пана Михайла є водночас і поздоровленням на честь нашого 10-ти літнього знайомства з цією родиною, це моя подяка до славного 10-го ювілею нашої Незалежності.

Напередодні свята Незалежності прийміть, дорогі друзі, нашу шану і любов. Бажаємо Вам творчої наснаги та нових громадських звершень на благо нашої Святої Соборної України. Тільки любов'ю і великою працею можна подолати наші труднощі й усілякі негаразди.

Многая літа нашим добродіям і нашій Україні! Слава Україні!

● **Валентина ЖУРБА,**
м. Київ

Ліда Палій

НАША ПАНІ ЛІДА

козацьке село Требухів. А у своїх листах із канадійського міста Торонто завжди мене питає: "Як там наша школа?" Я їй весело відповідаю, що ми щодня йдемо до школи. Нам більше нікуди йти. Молодій державі треба вчитися. А наша почесна вчителька особливо рада тому, що в Україну навіки повернулися забуті імена видатних письменників української діаспори: Івана Багряного, Євгена Маланюка, Тодося Осьмачки, Василя Барки, Уласа Самчука. А разом з ними важко йде із небуття до рідних земляків Грицько Чупринка. Сей "метеор української поезії" поки що повернувся у свій "Оглан білохатий" та у нашу школу, і наша пані Ліда теж вертається сюди. Її талановиту творчість ми вивчаємо і за шкільною програмою "Література української діаспори", і за конкретною, близькою нам програмою "Література рідного краю".

Я часто питаю себе: чим же узля за душу наших юних односельців ця мрійлива громадянка із далекої Канади? Ясно чим — насамперед своїми віршами: тихими й сумними, без ментальних вигуків і зойків. Читаючи їх на занятті нашої шкільної літературної студії "Кодола", мої юні початківці зрозуміли, що не обов'язково грюкати у двері, дзеленчати словами-римами чи в кожному віршику обнімати неньку-Україну. Хіба ж любов — це тільки радість? Печаль буває більшою і глибшою любов'ю. Любов, до того, — не завжди взаємна. Мені іноді здається, що Лідині вірші продовжують мелодії жагучої ностальгії з пісні "Чуєш, брате мій?" і, певна річ, що ці коротенькі верлібри не можна голосно читати з естради. Кажу ще раз, вони мальовані — тому їх розуміють наші мудрі діти:

*Листя летить пташню
Услід за автами
І залишає мені штраф*

На вітровому склі.

"Я теж так міг би написати", — лепече малий Петрик із 3-Б класу. Це авторці — найвища похвала. Маленькі діти — найкращі піїти.

Пізніше я довідався, що Ліда Палій безтямно закохана в рідне місто Львів. Там кожна шпаринка знайома їй змалку. Та нині щороку вона "летить пташню" в Київ із Торонто, аби не пропустити перший каштановий цвіт і знову провідати "свою" сільську школу, яку взяла під опіку. Вона ще не мільйонерша, основне її багатство — тільки творчість, вірші та проза. Та пані Ліда зі своїх сімейних заощаджень назбирала кошти, аби подарувати нашій школі дорогу музичну апаратуру, придбати чимало книжок за навчальною програмою і навіть відремонтувати старий шкільний трактор, на якому учні-старшокласники опановують фах тракториста. І тоді ми вирішили ось що: встановити щорічну премію Ліди Палій за найкращі твори учнів з історії рідного села, за цікаві оповідки й вірші юних початківців-літераторів. Наші перші "лавріати" вже навчаються на філологічному факультеті Національного університету імені Т. Шевченка.

Минулого року наша пані Ліда запропонувала нам продовжити шкільний конкурс. Ще й підказала серйозну та змістовну тему: "Україна в майбутньому XXI столітті". Попервах ми навіть розгубилися: як осягти таку широку тему? Та скоро зрозуміли: це ж наша мрія! Тим більше, що премія Л. Палій має також іншу поетичну назву: "Без мрії не можна жити" (рядок з моєї пісні 60-х років). Отже: Україна і дитина, Україна і наше село. Загляньте, діти, у своє майбутнє. Зробіть його багатим і красивим. Перебираючи золоті каракулі моїх школярів, я також мрію і хвилююсь. Без мрії справді нам не варто жити.

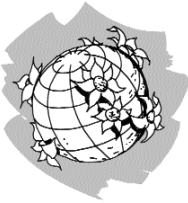
Нині, готуючись до своїх майбутніх поетичних уроків, я ще раз перечитую вірші та прозу Л. Палій. "Якщо вірші Ліди Палій

уже добре знані в Україні (кілька років тому вона саме за свою поезію удостоєна звання лауреата літературної премії імені Павла Тичини), то її прозу нам ще належить відкрити", — так пише про неї авторитетний Іван Драч у передмові до прозової книжки "Без Вітчизни". Там є такі страшні, правдиві й тужливі одкровення: "Де ж у мене дім? Я дома тут і там, не дома ні тут, ні там. Мене доля покинула десь на півдорозі над Атлантийським океаном". Тут немає мрії. Тільки безнадія і трагічна доля багатьох українських емігрантів, приречених на вічне вигнання з рідної землі. Та в розділі "Такі дивні сни" є зовсім інший настрій: "Огортає мене почуття задоволення і теплого щастя. Буде знову гарний день... і буде затишно, і вірю, що не покину мого міста". Я також вірю, що мрія пані Ліди з далекої Канади неодмінно здійсниться. Нам не можна жити без Вітчизни. І без мого села під Києвом — також...

● **Микола СОМ**

Гравюра Василя Вечерського

У СВІТЛІ «СМОЛОСКИПА»

У чорні дні комуністичного режиму видавництво «Смолоскип» під орудою Осипа Зінкевича засвітило «досвітні вогні» позацензурної літератури. Недарма ж видавництво носить ім'я незабутнього Василя Симоненка — одного з найперших провісників нашого повоєнного Відродження. Саме з видань «Смолоскипа» пішли у світ невідомі твори великих письменників української діаспори, заборонені вірші поетів-шістдесятників, а також сучасна поезія і проза молодих українських літераторів.

Уже шість років смолоскипівці видають інформаційний бюлетень для творчої молоді «Смолоскип України» та літературний додаток під назвою «Знак». У цих нових виданнях привертають увагу талановиті імена молодих та наймолодших публіцистів, поетів і прозаїків, серед яких — Роксана Харчук, О. Яровий, А. Кокотюха, Б. Патріляк, С. Процюк, І. Андрусак, В. Чепінога, Р. Мельників та інші. Тут справді багато юної зухвалості, творчих пошуків, виняткової сміливості. Із такими творцями хочеться дружити і частіше зустрічатися. Ми запрошуємо до слова багаторічного директора та

опікуна «Смолоскипа» пана Осипа Зінкевича.

— **Пане Зінкевичу! Здається, скоро «Смолоскип» відзначить першу круглу дату?**

— Так. Це буде у наступному році. Видавництво «Смолоскип» почало свою діяльність 1952 року в Парижі. Видавництва, як такого, ще не було. Нам дала пристановище газета «Українське слово», де група українських студентів організувала молодіжну сторінку. Нашими першими натхненниками були Іван Сілецький та Аскольд Кобилко.

— **Вже тоді ви були при кермі?**

— Кермо — це щоденна каторжна праця. Звичайно, без найменшої платні. Я читав тоді всю радянську пресу в Україні, вибирав для наших публікацій лише суттєве та цікаве. Пізніше ми заснували журнал «Смолоскип».

— **Якого спрямування?**

— Звичайно, демократичного. А з Парижа 1957 року я переїхав до американського міста Балтимора, «Смолоскип» наш також переїхав. Ми здебільшого друкували твори «самвидаву». Перекладали також вірші і прозу, заборонену в

Совєтському Союзі, англійською мовою. І досі пам'ятаю перші смолоскипівські публікації Івана Світличного, Василя Рубана, Ігоря Калинця, Василя Симоненка.

— **Чи ви знаєте, як потрапляли ті заборонені твори до вас?**

— Приблизно знаю. Незабутній Іван Кошелівець передавав нам вірші Симоненка з Мюнхена.

— **А в Мюнхен їх пересилав на тонкому цигарковому папері Симоненків і мій однокурсник Анатоль Перепада — нині відомий майстер-перекладач із французької мови. Про це мені розповідає Кошелівець, гостюючи у Києві.**

— Іван Кошелівець ще в шістдесяті роки видав книжку віршів Василя Симоненка «Берег чекань». Ми тоді вже зрозуміли, що в Україні є поет шевченкового духу й правди. Для української діаспори ми відкрили також Ліну Костенко та Івана Дзюбу, перевидали «Собор» Олеся Гончара. Про це дбали разом із надійним видавцем та літературознавцем Григорієм Костюком. З нами плідно працювали справжні шанувальники вільного українського слова: Марта Гарасовська, Андрій Зварун, Юрій Саєвич, Андрій Фединський та інші.

— **Коли «Смолоскип» переїхав у рідну Україну?**

— 1990 року. А чому ми нині тут — усім відомо: бути ближче до творців сучасної української літератури. На превеликий жаль, до «Смолоскипа» і досі байдуже ставиться українська влада. Нами опікується тільки рідне українство з Америки й Канади. А ми ж видаємо і пропагуємо твори молоді української літератури.

— **Ми уважно читаємо ваші видання. Серед них останнім часом з'явилися справді талановиті, вельми зрілі вірші Олени Степаненко, Олега Солов'я, Романа Малка, есеї Ростислава Семківа, повісті Світ-**

Осип Зінкевич

лани Пиркало та Олега Криштопа. Нещодавно помітили також прецікаве видання молодого політолога Миколи Томенка «Абетка української політики». У цьому ж руслі йде у світ ваш альманах «Молода нація».

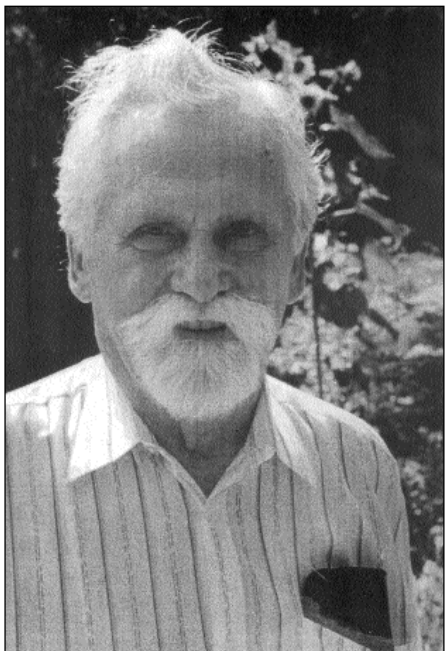
— Незабаром вийдуть у «Смолоскипі» «Філософські праці» Дмитра Чижевського в 4-х томах. Та головне у нашій праці — молода література. За талановите право видати найпершу книжку в нашому «Смолоскипі» нині творчо змагаються найкращі початківці усієї України. Відомі також усім «ірпінські семінари» юних літераторів, публіцистів і політологів. А творчі конкурси й зустрічі лауреатів-смолоскипівців роздмухують іскру натхнення у Львові, Києві, Одесі, Харкові та інших містах. Мені приємно, що творчим процесом у нашій видавничій справі нині керують молоді смолоскипівці: Роксана Харчук, Максим Розумний, Сергій Яковенко, Олег Проценко, Богдан Патріляк.

— **Ви для них — як рідний батько. За це вас шанують і любимо.**

Із молодими смолоскипівцями

МАНДРІВОЧКА ПАХНЕ

Степан Горlach

На початку цього року канадське «Товариство приятелів України» відзначило 80-річний ювілей свого керманіча, відомого українського письменника і громадського діяча Степана Горлача. Що не кажіть, а вік солідний і поважний. У таких літах сидіти б з онуками, писати мемуари чи ловити рибу. А він, сей невгамовний пан Степан, знов і знов схиляється над картою далекої

рідної країни — України: може, десь не встиг ще побувати, комусь допомогти у скрутний час, сказати добре слово. У такі хвилини згадується давня українська пісня, що запала йому в душу ще з дитинства у селі на Мелітопольщині: «Молодому козакові мандрівочка пахне». Він і сьогодні — козарлюга хоч куди...

Степан Горlach — автор багатьох книжок, член Спілки письменників України. Українці у Торонто, як і в Києві, знають його книги «Богдар», «Мазепа» та «Стего і Музи. На острові Живу-якхочу», а також «Українсько-канадські приповідки і афоризми», що зібрані і завіршовані автором. Та найбільше нас вражає його книжка «Повість на вістрі пригод», де описані поневір'яння головного героя (самого автора) у далеких та

близких краях. Це також мандрівка автора в безрадні дитинство, у тривожну юність. За формою — діалог дідуся з онуком. Отже, безліч незвичайних запитань і мудрих відповідей. Та все ж мені здається, що основною книгою творчого життя С. Горлача є його дорожні нотатки, що побачили світ під назвою «Хрестини Незалежності». Це чудовий підсумок його благородної і

рішучої акції. Адже автор втілює у життя, здавалось би, неможливу і фантастичну ідею — похрестив новонароджену незалежність нашої держави, перетнувши її пішки з півночі на південь та із заходу на схід, при цьому позначивши свій шлях дев'яносто двома хрестами. Вражає й те, що письменник зважився на такий похід у вже немолодому віці.

Його шлях у рідну Україну завжди помітний, благодійний. То він збагачує бібліотеку українського парламенту, то відкриває нову бібліотеку у Симферополі чи в Дніпропетровську, то зустрічається із сільськими школярами десь у херсонських степах чи в моєму рідному селі. Ось і нині, в ці спекотні дні, Степан Горlach знову гостює в Києві. У Спілці письменників України давні друзі й колеги вітають його з високою премією імені Дмитра Нитченка, яку встановила Ліга українських меценатів за пропаганду художньої літератури. До пана Горлача з найтеплішими словами звертаються наші відомі кияни: віце-президент Ліги українських меценатів Іван Кікта, письменники Михайло Слабошпицький, Олесь Лупій, Віталій Карпенко, Леонід Кореневич, Осип Зінкевич та інші. Ми, просвітяни, теж вітаємо Степана Горлача з високою відзнакою, бажаємо йому козацького довголіття й нових мандрівок в Україну!

ТЕЛЕГРАМА В НОМЕР

*Товариство української культури
«Славута» в м. Москві щиро вітає
учасників III Форуму українців
світу та багатьох учасників в різних
містах, які з'являються перед нами,
українцями, на Батьківщині
та в діаспорі.
Слава Україні!
Першим українським послом
Павло Гринюк, І.П.Павлюк!
серпень 2001р.*

СКІЛЬКИ НАС У СВІТІ?

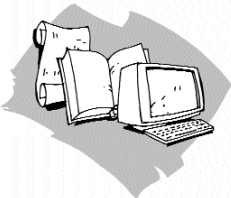
Перший Всесвітній Форум українців відбувся 21–24 серпня 1992 року в Києві у Палаці культури «Україна». Його особливість у тому, що він був присвячений першій річниці з Дня проголошення Акту про незалежність України та створення самостійної Української Держави. Тоді ж інформаційна служба Форуму оприлюднила приблизні дані про кількісний склад українців у світі. Отже, ми користуємося дещо застарілою офіційною статистикою, яка засвідчує близько 50 мільйонів українства. З них в Україні — 37,2 мільйона, у країнах Америки, Західної та Східної Європи, в Австралії — понад 5 мільйонів, ще 7 мільйонів — у країнах СНД та Прибалтики.

Зокрема, у Росії — близько 4 мільйонів, 900 тисяч у Казахстані, 620 тисяч — у Молдові, 300 тисяч — у Білорусії. Найбільше українців (понад 2 мільйони) проживає у США, в Канаді — 1 мільйон 54 тисячі. А найменше (близько сотні чоловік) — у Данії.

На превеликий жаль, зовсім немає потрібної інформації з африканських країн. Невже ж там немає бодай одного українця? Такого не може бути.

А скільки нас лишилося у Києві, Луганську чи в Криму? Чекаємо перепису населення...

Сторінку підготував
Микола СОМ

Лариса КАДИРОВА: «МЕНЕ БОЛИТЬ ТЕ, ЩО ЛЮДИНА КУЛЬТУРИ — ПРИНИЖЕНА, ПОСТАВЛЕНА НА КОЛІНА»

— Пані Ларисо, як на ваш погляд, за такої соціально-економічної ситуації в державі, чи має шанс вижити в українсько-го театру, зокрема, на периферії?

— Як на мене, так! Але за умови, що в цьому мають бути зацікавлені як самі театральні колективи, так і ті люди, що живуть в регіоні, насамперед — влада. Бо жодна держава світу не спроможна утримувати стільки театрів, скільки нині існує у нас в Україні. Цього, зрештою, ніде й немає. Є національні театри, такі як: Комеді Франсез, Королівський Шекспірівський театр, Театр Но, Театр Кабукі, які утримуються державою, але це одиниці. Більшість театрів у світі працює на контрактній основі, на кошти меценатів чи спонсорів. У нас також є три театри, які утримує держава — це Національна опера, Національний український драматичний театр ім. І. Франка та Російський драматичний театр ім. Лесі Українки. Решта театрів в

Україні підпорядковуються областям або є муніципальними.

— ...І доля їх залежить від регіональної влади і?..

— І від того, чи потрібен місту, області театр! Чи бачить тамтешня влада в ньому нагальну потребу. Тому, на мій погляд, і сам театр має повернутися обличчям до міста чи області, щоб збагнути смаки глядача, що його цікавить... Створити опікунську раду любителів мистецтва театру, його митців. Так є по всьому світі. Звичайно, має пройти певний якісний відбір. Але відбір аж ніяк не мусить іти зверху. Цей відбір піде знизу, від того, чи потрібен і який потрібен театр у кожному конкретному регіоні: за жанром, творчою спрямованістю і з яким творчим складом та керівництвом. Це має бути такий взаємний процес зацікавлених сторін: влади, митців, глядачів.

— Але цей взаємний процес має би регламентуватися на державному рівні законами, які забезпечували б додаткове фінансування, оскільки місцеві бюджети не спроможні покрити всі необхідні видатки на творчі та господарські потреби театру?

— Звичайно. Цей процес буде успішним і ми матимемо театр тоді, коли, нарешті, почне діяти Закон про меценатство, про культуру, про творчі Спілки.

— Чи не здається вам, що через те, що ухвалені Закони не діють, — гасла про відродження національної культури і духовності стали прогашеними?

— Саме через те, що ухвалені Закони не діють, ейфорія з приводу того, що ось ми незалежні, ось тепер... ось переступимо тільки поріг і все почнеться: розвиток національної культури, відродження духовності, адже ми всі гідні цього — ейфорія ця пройшла. І до того часу, поки Україна не стане правовою державою; до того часу, поки в Україні не буде стабільно працювати економіка — говорити про нормальний розвиток культури неможливо. Це настільки все взаємопов'язано, це надзвичайно міцний, абсолютний тандем: економіка — культура, політика — культура, але перед у ньому, все-таки, веде культура. Від культури залежить економіка: не тільки як вона буде розвиватися, а й культура економіки. Від культури залежить політика, як нас сприйматимуть у світі. Від діячів культури, інтелігентних людей залежить, як будуть у світі говорити про державу: як про інтелігентну, правову з нормальною політикою, з нормальною економікою і дуже високою культурою. Сьогодні, на жаль, наші митці не мають можливості їздити за кордон, а про нас як державу судять по наших політиках, економістах, які там бувають, і по тому, що ми робимо в нашій державі щодо реформ.

Як на мене, розвиток культури, політики, економіки — це взаємний процес, у якому має доминувати народ, з його проблемами, рівнем життя та культурою. Не можна сьогодні говорити: "Я люблю народ", — і нічого для того народу не робити. Нарешті, повинні бути конкретні справи!

— І стосовно культури?..

— Щодо культури, то повинна бути нормальна політика. Паритетна, а не за залишковим принципом, як у радянські часи. Так не може бути.

— Що ви маєте на увазі?

— Я не кажу, що держава має турбуватися... Держава повинна створити належне правове поле для розвитку культури! Закони повинні діяти. Наприклад, якби діяв Закон про меценатство, спонсорство, людині було б вигідно вкладати в культуру гроші. У нас є меценати, є багаті люди. Є, зрештою, люди, які розуміють, що є для суспільства, нації — культура, і, незважаючи на абсурдність податкової політики, допомагають своїми коштами створювати вистави, влаштовувати виставки, видавати мистецькі альбоми, сплачуючи при цьому податки, що дорівнюють сумі спонсорських пожертв. За що?..

— Сьогодні доводиться чути чимало пропозицій щодо підтримки як театру, так і митців. Чи маєте ви своє бачення цієї проблеми?

— Моя теорія полягає в тому, щоб підтримати тих, хто зберіг нашу культуру. Зараз ці люди, можливо, не можуть працювати на повну силу, але їх треба підтримати і бути вдячними за те, що вони зробили, особливо підтримати тих, хто йде за ними і за нами, і які мусять це зрозуміти. Але для того, щоб вони зрозуміли, їм треба створити умови, аби вони не бігали по заробітках, а вливалися в мистецький процес, переймаючи фахову майстерність від старших, досвід, дух професії, розвиваючи її так, як вони — молоді — розуміють її відповідно до вимог часу і загальних сучасних мистецьких тенденцій. На жаль, наступності у професії сьогодні немає. А прагматизм у мистецтві ніколи не лікував. Кожен митець має бути прагматичним у якихось своїх планах, але цивілізацію рухають уперед романтики, альтруїсти. Та лише на цих рисах митців розвиток мистецтва не може тривати вічно. Необхідне надійне плече держави...

— Що вас, як актрису, найбільше болить у цій ситуації?

— Мене, взагалі, дуже болить те, що людина культури в нашому суспільстві принижена. Вона поставлена на коліна. Чому?.. Коли мені чиновники кажуть: "Ти актриса європейського рівня, входиш до десятки кращих актрис Європи", — то мені хочеться їм сказати: "Дайте ж мені відчуття це на моїй власній землі, з якої я не хочу їхати. Дайте мені можливість не бігати з однієї роботи на другу, щоб

заробити на життя! "Адже мусить бути юридична угода між державою і людьми творчих професій чи закон, згідно з яким митець віддає свій талант, дар божий людям, а держава створює юридичні засади для цього. Ясна річ, що стипендія від Президента — це замало. Гранти — це недостатньо. Творча праця, як будь-яка інша, повинна мати ціну. Люди мають почуватися людьми і в культурі, а не бути лише обслуговуючим владу персоналом! Це буде цивілізованим на європейському рівні ставленням держави до людей культури і мистецтва.

— Сьогодні побутує думка, що у нас до митця приходять визнання по смерті або коли він виїздить за межі України. Чому так?

— Знаєте, цей феномен притаманний людській істоті. Про мертвих, зазвичай, погано не говорять. А коли людина раптом іде з життя, лише тоді ми усвідомлюємо її вагу. Це, як не прикро, є в людській істоті, в самій природі людини, а не в ментальності.

— Львівський театр імені Марії Заньковецької й досі асоціюється у театралів з ім'ям актриси Лариси Кадирової, а чим він був і є сьогодні для неї?..

— Львів — це моя окрема людська ніша, яка болить, нагадує про себе, якої я ніколи в житті не зможу позбутися, з якою пов'язане все моє життя із самого першого слова і кроку в мистецтві.

— Чи погоджуєтесь ви з думкою, що "українська культура йде на дно, як "Титанік"?

— Почитайте листи Сенеки. Він тоді писав те саме: що культура зникає, йде на дно, правда, тоді не було ще "Титаніка". Але існували проблеми батьків і дітей, добра і зла — такі самі. Я читаю його і думаю, наче він про наш час пише. Словом, те, що притаманне людству сьогодні, існувало завжди. Але ми, пройшовши таку біблійну історію, — повинні бути того свідомі. І маємо бути мудримися історією, досвідом і тим, що ми, нарешті, маємо свою державу... То будьмо господарями в ній! Треба мати пам'ять не лише про минуле, а й про майбутнє. Себто, ту пам'ять, яка допомагатиме майбутньому, а не тільки звертатися сьогодні до історії і до минулого. Треба акумулювати в собі пам'ять віків, щоб мати майбутнє.

МИСТЕЦТВО ЗАРОБЛЯТИ ГРОШІ

Цього разу на засіданні Чернігівського прес-клубу ринкових реформ ішлося про поєднання мистецтва й комерції. У ролі гостя-доповідача виступив перед журналістами директор Чернігівського обласного театру ім. Т. Г. Шевченка Сергій Мироненко.

Він очолив театр лише 1 червня і, хоча й характеризує себе як "людину не театральну", має великі плани щодо подальшого процвітання облдрамтеатру. Для цього, як вважає пан Мироненко, кожна вистава має бути вдалим комерційним проектом. Спектаклі повинні самоокуповуватися і тому мають бути просто вражаючими, аби привернути увагу глядачів. Взірцем цього є поки що єдиний комерційний проект із часу директорства Сергія Павловича — вистава "О'кей, Мойшо", яка окупила себе на 40 % всього за 2 покази, завдяки цінам на квитки (до 12 грн.).

Уже сплановано й програму святкування у жовтні 75-річчя театру. Восени готуються бути представленими на суд глядачів аж три прем'єри: у вересні — п'єси режисерів Андрія Бакірова "Мертві душі" та Сергія Кузика "Наталка-Полтавка", на початку жовтня — спектакль "По сторінках оперет" режисера Віри Тимченко.

Стару систему керівництва театром Сергій Павлович відверто назвав "великим гальмом" на шляху до розвитку комерційного мистецтва. Його наміри перебудувати театральне життя підтримали й народний артист України Вадим Васильєв та режисер-постановник Сергій Кузик, що також завітали на засідання прес-клубу.

Розпланована й система виходу в світ прем'єрних спектаклів — за рік їх має бути показано щонайменше шість.

Нове керівництво театру планує змінити й цінову політику. Прем'єрні квитки коштуватимуть тепер не менше 10 грн., на наступні вистави — будуть трохи дешевшими. А наприкінці театрального сезону ціна впаде десь до 3 грн.

Сергій Мироненко вважає, що мистецтво повинно інтригувати. Тож на любителів театру, за його словами, чекає низка нових і цікавих проектів.

От тільки чи не стане на заваді потягу до мистецтва його комерційна спрямованість?

Олена ПОТОЦЬКА

Одразу треба зазначити, що конфліктна ситуація в театрі вже вийшла за його стіни. Днями одна з чернігівських газет вмістила публікацію під промовистим заголовком: "Мироненко проти Грипича": "Треба працювати так, щоб глядачі йшли у театр". І далі газета цитує С. Мироненка: "Головна проблема нашого обласного театру — застій". А далі стосовно художнього керівника театру, народного артиста України Володимира Григоровича Грипича, який, на думку директора, є гальмом в оновленні театру, і "вже у такому віці, коли важко активно займатися творчим процесом", — "художній керівник живе минулим".

Ну, стосовно віку, то це ще запитання, чи й справді вік згубно впливає на творчість? Тоді ще про один аспект, який не є секретом в театральних колах. На місце Грипича давно готувався молодий, талановитий режисер театру Андрій Бакіров. Тепер новий директор категорично виступає проти цієї кандидатури і, кажуть, хоче, щоб художнім керівником став режисер Сергій Кузик, який щойно поставив "О'кей, Мойшо!" Слово "кажуть" я вживаю, бо йдеться про театральні чутки. Я не боюся звинувачення в їх поширенні, коли бракує елементарної гласності. Чому б не обговорити такі важливі моменти відкрито, а не кулуарно?

Отже, на які зміни орієнтовано театр призначенням нового директора? Даваймо спокійно розберемося. Обласне управління культури і його начальник Олег Васюта про ці зміни говорить відкрито, гласно. Більше того: наша область оголошена експериментальною по переведенню культурно-мистецької сфери на ринкові рейки, стосовно чого є, нібито, підтримка і в Міністерстві культури та мистецтв. Суть проста: культура повинна якомога більше заробляти і менше брати з бюджету. В рамках цього

експерименту вже реформовано колишню обласну філармонію в обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм і те, що філармонійна робота стала цікавішою, свідчить, що бувають зміни й на благо. Почато реформування з комерційним ухилом Чернігівського художнього музею. Але тут діється чимало дивного, і то тема окремої розмови.

І ось — наш головний театр. У чому можна абсолютно погодитися з Мироненком, так це в тому, що тут справді треба долати застій. До речі, застій цей виник далеко не сьогодні, а в попередні роки чи й десятиліття. Тоді, коли ніхто не рахував, скільки доходу дадуть вистави і скільки дасть держава з бюджету, коли не так важливо було, що ставиться, аби ставилося те,

ТЕАТРАЛЬНІ ДРАМИ ЧЕРНІГОВА

"що треба". І прикро, коли в ролі глядачів строем приводили до театру "по культурний програми" роти солдатів чи з десяток шкільних класів, де квитки були "розповсюджені" оптом.

Але певне подолання застою якраз і намітилося кілька років тому, коли в театр прийшла з Молодіжного театру група талановитих акторів на чолі з актором і режисером Андрієм Бакіровим, який поставив із цією своєю командою і за участю молодого поповнення шевченківців та й ветеранів театру цілу низку цікавих вистав.

Втім, може, обласне управління культури просто хоче пришишити це подолання застою, призначивши в театр молодого, енергійного директора? Сергій Мироненко відверто зізнається, що театр — справа для нього, по суті, нова. У принципі, це не страшно: йому ж не грати на сцені, не ставити вистави. Просто керувати театральною політикою колективу. Може, для цього потрібні якісь специфічні, ринкові, комерційні таланти?

Сергій Мироненко прийшов до театру якраз із такої комерційно-мистецької структури — фірми "Арт-імперія". Під його керівництвом фірма в останні рік-півтора шокувала чернігівського глядача нашістями театральних та естрадних зірок, в основному російських. Чого вартий хоч би показ російського спектаклю "Імператриця" про Катерину Другу, акція, що наробила стільки галасу в Чернігові. Більшість цих шоу-проектів здійснилася якраз на сцені театру ім. Т. Шевченка. Не випадково дуже популярний в місті актор на одному святі публічно, при сотнях глядачів, зі сцени цього ж театру заявив: "Театр ім. Т. Шевченка перетворюється на філіал "Арт-імперії". А де є імперія, там нема "арту", себто, мистецтва.

Отже, знову — "арт" і гроші. Як бути?

Адже це правда, що театр поки що не самофінансується, навіть незважаючи на постійне надання в оренду свого залу для різних акцій. Сама будівля давно потребує ремонту, і цього року кошти на це держава, нарешті, знайшла. А далі? Під загрозою виплата навіть тих невисоких зарплат, які мають митці. Цього року на зарплату виділено лише 80 відсотків від потрібного. А потреби ці немалі: в театрі працюють (і творчій, і технічний персонал) майже 200 людей. Де ж вихід?

Безперечно, в динамізації творчого життя. Безперечно, 2—3 прем'єри за сезон (по одній на режисера!) — це мало. Але що ставити? Сергій Мироненко категорично проти так званих вистав "на малій сцені": це коли глядачі теж сидять на сцені, поруч з акторами, які грають виставу. І таких глядачів, ясно, що чоловік 80—90. Це вистави не комерційні, начебто слухно заявив Мироненко. Таких вистав зараз у репертуарі театру три. Грипич поставив спектакль "Яма" ("Женя") за повістю Купріна (до речі, цей досить масштабний спектакль міг би йти і на великій сцені). Андрій Бакіров поставив поетичну феєрію за творами Гарсія Лорки "Історія про щастя і біду та кохання у саду", а також "Ідентифікація танго". Це блискучий спектакль із жанру авангардного театру за творами Мрожека, Йонеску і Достоєвського. І мені буде дуже шкода, якщо цей

спектакль-потрясіння, який викликав фурор уже не лише в Чернігові, зникне з репертуару.

Між іншим, всі ці три "некомерційні" вистави є справжнім мистецтвом. Як його зберегти для глядача?

Постає питання створення "малої сцени" при театрі зі своїм репертуаром для цінителів не лише шоу, а й серйозного мистецтва. Можливо, визріває й питання створення в Чернігові окремого мобільного театру, адже ж виник свого часу зі звичайного лялькового театру нинішній Чернігівський молодіжний, без якого нині неможливо уявити тетральне життя міста.

Але поки що, може, "неприбутки" від некомерційних вистав мали б перекриватися справді касовими виставами? Я можу під-

тримати Мироненка в прагненні самоокупності вистав. Особливо, знаючи, які скупі й недолюбі в Чернігові так звані "спонсори" й "меценати", на відміну від тих же Прилук чи Ніжина. Але що ставити? Ну, добре, "Мойшу" поставили. А далі? Глядачам уже набридли "гопакедії" у псевдоукраїнському стилі з дурнуватими Стецьками та іншими напівп'яними персонажами давноминулого.

До речі, про сучасність. Якщо не рахувати ту ж "Ідентифікацію танго", у театрі її майже нема. Про це бідкався той же народний артист України Вадим Васильєв, котрий недавно поставив хоч би "Аукціон", трохи осучаснивши давнювату п'єсу білоруського драматурга Делендика. Сучасних героїв на сцені нема! То біда всіх театрів. Де п'єси сучасних українських авторів?

Не прочитана до ладу і класика, у тому числі українська. У того ж Миколи Куліша є такі блискучі речі, та ж комедія "Отак загинув Гуска" або "Народний Малахій".

А які шедеври, причому, українською мовою, друкує столичний журнал "Всесвіт"! І п'єси, і прозу, яку можна інсценізувати.

Прикро, що не розкрито ще творчий потенціал чудових наших акторів. Уявімо, наприклад, блискучого комедійного актора Сергія Горшкова в глибоко трагічній ролі. Або нові роботи Олександра Куковерова чи Валентини Гаркуші (нехай вибачать мої друзі-актори, що я мушу перервати перелік, не назвавши ще багато чудових імен).

А чи збирається нове керівництво театру зайнятися тим, що називають у мистецтві "розкруткою"? На естраді з допомогою цієї "розкрутки", себто рекламування, часто надто настирливо, з безголосою, нікчемних стрибунців роблять так званих "зірок". У нашому ж театрі ім. Т. Шевченка є що дійсно "розкручувати". Уже зараз у репертуарі є гарні вистави. Окрім названих, це "Джованна" В. Грипича, "Лісова пісня" В. Тимченко, "Сон літньої ночі" та "Людина і джентльмен" А. Бакірова. Ці вистави можуть бути касовими. І потрібна не просто реклама в засобах масової інформації (це обов'язково!), а й різні фестивалі, шоу, бенефіси, зустрічі акторів з глядачами для оцієї самої "розкрутки".

... До чого всі ці замітки? Я пропоную не конфронтацію, а розумний синтез, не рубання з плеча, а поєднання досвідів корифеїв та експерименту молодих. Не протиставлення "арту" і "ринку", а спробу їх поєднання. І головне — громадськість має право знати, що діється не лише на сцені, а й за кулісами театру. І ця громадськість, преса, радіо, телебачення, повинні, в свою чергу, підтримати наш театр ім. Т. Г. Шевченка, загалом театральне мистецтво. Я вже наводив такі цифри: щоб заповнити 800 місць у театрі на 200 вистав сезону, досить 160 тисяч глядачів. Тобто, виключивши навіть старих, німецьких, малих дітей, досить кожному жителю лише Чернігова (а ще ж є й область) прийти на виставу всього один раз на рік! І треба постаратися, щоб так було. Адже театр — це свято, яке завжди з нами.

● **Петро АНТОНЕНКО**
"Сівєрщина" № 29 (405),
п'ятниця, 13 липня 2001 року

ПРО НАБОЛІЛЕ

ГЕНЕРАЛИ ЗВАЛИЩ

За нашим містом Черніговом щодня на звалищах відходів можна побачити до батальйону "бомжів". У них існують певні закони, певні території. У лісі можна навіть побачити курені аборигенів. Майже кожного другого вигнала на вулицю його сім'я. Навіщо в домі утримувати безробітного "хазяїна" чи "хазяйку" і платити за комунальні послуги безрозмірні платежі.

На роботу їх не беруть, а кудись поїхати на заробітки немає коштів. А голод — не тітка, от доля й погнала бідних на звалища. Вони обідрані, брудні, хворі та голодні, проклинають свій день народження, а з ним і нашу систему. Іноді накладають на себе руки. Серед них є багато спеціалістів різного профілю, багато хто має вищу освіту, а деякі — аж три дипломи. А скільки їх блукає містом, живучи у підвалах та на горищах? То чому б нашим чиновникам не створити закон про допомогу цим бідарям по всій Україні? Не думати про Канари чи Маямі, а згадати, що є пропаші душі. Вони ще не один рік послужили б суспільству. Багато з них повернулися б до своїх родин. У людей зажеврола б якась іскорка надії, скільки відновилось б поламаних життів! Ми знову б зустрічали їхні відкриті посмішки та лагідні очі. Життя — цікава штука, коли є достаток, є для кого і для чого жити.

ПРЕЗИДЕНТ ЛІКВІДУЄ "БІЛУ ПЛЯМУ" В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У нашій області є місцевості в північних і західних регіонах, де вільно приймаються передачі радіо і телебачення Росії й Білорусі, зате дуже непросто подивитися українське телебачення. Ось такий собі "український інформаційний простір". Та ось нарешті ліквідовано ще одну "білу пляму" стосовно цього. Під час останньої поїздки до Чернігівщини Президент Леонід Кучма у своєму рідному районі урочисто відкрив новозбудовану Новгород-Сіверську трансляційну радіостанцію. Будівництво велось кілька років, спочатку Нацрадою з питань телебачення і радіомовлення, а завершувалося "Укртелекомом". Введення в дію телевежі сприятиме чіткому прийому національних телепрограм і розвитку зв'язку. Крім того, заплановано, що Новгород-Сіверський район стане першим в Україні у здійсненні пілотного проекту по запровадженню бездротового радіомовлення.

"ЧЕРНІГІВЩИНА ТУРИСТИЧНА"

Так називається новий путівник, який вийшов у світ завдяки управлінню з питань молоді та туризму обласної державної адміністрації. Нарешті сталося! Адже попередній путівник було видано понад 20 років тому. І прикро, що Чернігівщина, це золоте дно для розвитку туризму, так мляво себе презентує в цьому плані. Хоч показати є що! Досить сказати, що понад 200 пам'ятних місць мають не лише всеукраїнське, а й світове значення. У путівнику представлені видатні пам'ятки історії та архітектури. Тут є Чернігів, Ніжин, Новгород-Сіверський, Прилуки, Качанівка, Батурин, Любеч та багато інших місць.

Виступивши на презентації путівника, голова Державного комітету з питань молоді та туризму Валерій Цибух наголосив, що Чернігівщині давно час розвивати потужну індустрію туризму, за рахунок якої живуть і процвітають цілі держави.

ПРИЛУКИ: ЗАМАХИ НА ПІДПРИЄМЦІВ

Останнім часом Прилуки стали місцем якогось злочинного "полювання" на підприємців. Гримлять постріли, підприємці гинуть, отримують поранення. Нещодавно в місті працювала потужна бригада правоохоронців обласного центру в складі понад 100 чоловік на чолі з начальником обласної міліції М. Маніним, правоохоронці багато працювали над розкриттям і профілактикою злочинів. Однак злочинні дії тривають. Щойно вчинено напад на подружжя підприємців Каревіних у їхньому власному обійсті. У результаті Л. Каревіна доставлена з вогнепальним пораненням до лікарні, де її було прооперовано. Злочинець викрав у потерпілої чималу суму грошей — виручку за товар. Порушено кримінальну справу. Для розслідування знову прибули оперативники з Чернігова.

Микола ФУРС

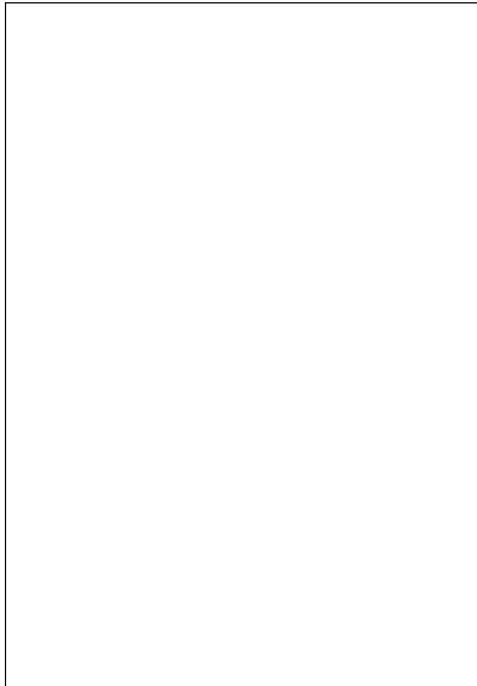

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ — ВАДИМ СКОМАРОВСЬКИЙ

Вадим Петрович Скомаровський народився 1 червня 1937 року в мальовничому придніпровському селі Балико-Щучинка. Пише переважно для дітей. Видав близько тридцяти збірок віршів, казок, поем для молодших школярів і дошкільнят. Лауреат літературної премії імені Лесі Українки.

Вадим Скомаровський – помітна фігура в колі сатириків і гумористів. Автор дотепних, нерідко з іронічним відтінком, коротких віршів, мініатюр.

Вони й склали основу книги “Трасти і контрасти”, що побачила світ у видавництві “Український письменник” 1999 року. Сьогодні Вадим Скомаровський — гість редакції “Слово Просвіти”.

Вадим Скомаровський

ПАРОДІЇ. ПРИСВЯТИ. ЕПІГРАМИ

На мигах

У мене ниньки вирвали язык...
Петро Осадчук

Злостивці капосні, лихі башибузуки
У мене щойно вирвали язык.
Я спаленів, та взяв себе у руки.
Я занімів, хоча мовчать не звик.

Відомо: я увесь у власних книгах,
Але тримаю дещо й про запас.
На жаль, віднини жестами, на мигах,
Я змушений звертатися до вас.

3 принуки

Я хоч сповідував правду,
та був зациклений на догмі.
Степан Крижанівський

Придавлені важким, як брила, пресом,
Творили Ви з принуки, далебі.
А ми ж Вам вірили, добродію професор,
Здається, більше, ніж самим собі.

Хто на черзі?

Хто після... Римарука,
Герасим'юка, Малковича займе місце
в хрестоматіях з української
літератури для середньої школи?
Олександр Яровий

Я вже достиг, як ранній овоч,
Та не позбувся душевних мук.
Хто в хрестоматіях?
Малкович,

Герасим'юк і Римарук.
А хто на черзі?
— Андрухович, —
Мені шепнули жартома.
А я ж достиг, як ранній овоч.
Невже дарма? Невже дарма?

Аристократ із гаража

Олегові Черногузу, авторові роману
“Аристократ із Вапнярки”, частина
тиражу якого не потрапила у продаж.

Відтоді, як на віковій межі
Заповнив ринок майже кожну шпарку,
Аристократ живе у гаражі
І мріє повернутись у Вапнярку.

Не відчуваючи утоми

Анатолієві Мойсієнку,
поетові і вченому.

Не відчуваючи утоми,
Писав химерні паліндроми,
А поки пробивавсь у друк,
Став мудрим доктором наук.

Рішучий крок

Миколі Сому, відомому поетові,
який понад сорок років тому видав першу
збірку віршів “Йду на побачення”.

Чи жартома, чи спересердя
Тепер він каже:
— Йду в безсмертя!

Петро Засенко-син Петрів

Петрові Засенку, авторові
збірки віршів “На ярмарку вітрів”.

Петро Засенко-син Петрів
Бував на ярмарку вітрів,

Але навряд, щоб свій ужинок
Поет поніс на дикий ринок.

Одверто кажучи

Ведучій української радіостанції.

У Вас така вимова, пані,
Хоч вуха затуляй зарані.

Завжди напоготові!

Леонідові Горланчу, авторові
збірки віршів “Грозою січене плече”.

У час тривожний, загадковий,
Коли від скрути аж пече,
Ти все ж підставити готовий
Грозою січене плече.

Не підповзай до Бортняка!

Анатолієві Бортняку, авторові
збірки віршів “Витверезник для ліриків”.

“Зелений змію” з буряка,
Не підповзай до Бортняка!
Хай вариво твоє хмільне
Хтось інший зопалу хильне.

Писака

Авторові рекламних оголошень.

Достатньо аркуша тобі,
Фломастера і клею,
Щоб оприлюднить на стовпі
Суцільну ахінею.

Блудний син

Блукав по світу Іваненко,
Забув, яка та мова наша,
І вдома замість: “Мамо, ненько!”
Звернувся до матері:
— Мамаша!

Змахнула потайки сльозину
І гірко усміхнулась мати:
— Відпочивай з дороги, сину,
Та будем вчитись розмовляти.

Мовою конвою

Клене він роки навісні,
Хитає скрушно головою,
Та ті прокльони показні,
Бо сам нерідко уві сні
Говорить мовою конвою.

Чванькові
(за Анатолієм Луначарським)

Чванько, тобі здалось уже,
Що ти — сучасний Беранже.
Ти справді — “б”, ти справді — “ж”,
А все-таки не Беранже.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ПІСНЯ ПРО БАЙДУ

“1564 року Дмитро Вишневецький востаннє виступив проти Оттоманської імперії. З армією в 4 тисячі чоловік він зайшов до Молдавії, де якраз точилися міжусобні чвари, але його тут захопили в полон і відправили до Стамбула на страту. За “Хронікою Мартина Бельського”, козацького ватажка скинули з фортечного муру в Галаті на крюк; він провисів на ньому три дні, доки турки, обурені прокльонами, спрямованими проти мусульманської віри, застрелили його із луків. Багато істориків, зокрема Микола Костомаров та Дмитро Яворницький, погоджуються з версією Мартина Бельського і вважають, що розповідь про загибель Вишневецького лягла в основу славетної народної української пісні про “Байду-козака”; інші ж, як, скажімо, Володимир Голобуцький на підставі донесення — не зовсім зрозумілого — французького посла в Стамбулі, стверджують, що Вишневецького задушили і що пісня про Байду не пов'язана з його трагічною смертю...”

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

УРОЧИСТИЙ
ВІЌД ДО КИЄВА

“У вересні 1648 року козацьке військо під Пилипцями знову розгромило 30 000 армію польської шляхти, яка, перелякавшись чуток про наближення великої татарської орди, покинула свої обози. Хмельницький рушив до Львова, обложив місто, взяв викуп. Запорожці дійшли до Замостя, звідки їм відкрився шлях на Варшаву. Але гетьман знову марно простояв місяць, очікуючи виборів нового короля. Ян Казимир прислав Хмельницькому листа і просив його очікувати комісарів, які мали висунути умови миру. Гетьман у грудні урочисто вернувся до Києва, де його зустріли кияни, вище духівництво, дзвонили дзвони, стріляли з гармат. Хмельницького вітали як “нового Мойсея”, що визволив Україну з лядської неволі”.

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

ТАЄМНИЦЯ

“Тільки надвечір 6 травня домовина Шевченка прибула до Києва на Поділ, у Рождественську церкву...”

Генерал-губернатор категорично заборонив виголошувати промови над прахом поета; поліція розганяла натовп. 7 травня зранку, незважаючи на дощову погоду, до Рождественської церкви зібралось народу кілька тисяч: кожен хотів попрощатися з дорогим покійником. “Во время панихиды между народом протиснулась в глубоком трауре дама, положила на гроб поэта терновый венок и удалась: красноречивее надгробных слов выразила она то, что чувствовал каждый из нас, провожая поэта-страдальца в могилу...” — розповідає М. Чалий. “Это произвело сенсацию, — доповнює ці свідчення М. Білозерський, — полиция убрала этот венок”.

Із кн.: “Т. Г. Шевченко. Біографія”, К., “Наукова думка”, 1984 р.

«ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»

Не кожному пересічному читачеві відомо, що назву для свого роману Панас Мирний взяв із Кулішевого перекладу Книги Іова. Саме цей афоризм у книзі “Українська афористика” (Київ, видавничий центр “Просвіта”, 2001) чомусь “належить” Панасу Мирному... Йдеться не про докір редактору видання. Питання ставимо і до себе. Кому ж належить афоризм? Іову? Пантелеймону Кулішу? Панасу Мирному?... Пантелеймон Куліш переклав, оживив на мистецькому рівні, Панас Мирний утвердив, унаочнив, спопуляризував...

То кому ж належить цей афоризм?

Думаю, що до подібних афоризмів, а вони в книзі є, доречними були б навіть коментарі.

Безперечно, що книга “Українська афористика” заслуговує на схвальне слово. Це ж уперше в Україні ми спромоглися на подібне видання! Передмова до видання доктора мистецтвознавства, професора Вадима Скуратівського “Афоризм — колись і сьогодні” відзначається компетентністю, науковістю і блискучою обізнаністю з матеріалом.

Думаю, що авторам не варто було навіть робити застережень стосовно “недоліків книги”...

Книга вдалася, і таки дуже потрібна книга. Вадим Скуратів-

ський у передмові пише: “Є в цьому національному афористичному Монблані єдине його світоглядне підніжжя, спільне для всіх представлених тут авторів. Від Івана Вишенського до Івана Драча. Від Івана Котляревського до Івана Франка. Від Климентія Зіновієва до Оксани Забужко і Євгена Яценка. Десятки імен. Сотні й сотні афоризмів...” Звісно, що місця для всіх (і часом дуже достойних) мудреців не вистачило, але зерно мудрості — повні ясла. Отож мудрим афоризмом хочеться завершити: “Хай не ревуть воли, як ясла повні!”

Василь ОСАДЧИЙ

Засновник — Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Ресстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р.

Головний редактор
Любов Голота

Шеф-редактор Павло МОВЧАН
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук та Олег Бесський

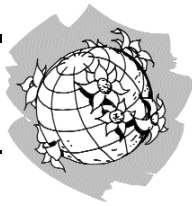
Адреса «Слова Просвіти»: 01001, Київ-1,
заулок Музейний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка, тел. 228-01-30.
E-mail: prosvita@iatp.org.ua

Індекс 30617.

Зам. № 3301214.

Наклад 3500.

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»

«ЧЕРКАСИ», «СЛОБІДСЬКІ КОЗАКИ», «ХОХЛИ»

— Та як же ти гарно по-нашому, по-хохлачому, балакаєш! — чи не кожного мого приїзду на Вороніжчину саме так говорять мені родичі та їхні сусіди. Я ж таки щоразу наголошую: мовляв, не «по-хохлачому», а по-українськи розмовляю, як і ви. Справді, мова там чистіша, менш зросійщена, ніж на моїй рідній Київщині, хоч як це парадоксально. «Віднайшла» я воронізьких родичів, одружившись. І мовчки була пишалася: таки «перетягла», повернула хоч одну душу на «Велику Україну». Втім, там, на тих землях, теж питома Україна — треба наголосити заради історичної справедливості.

За «Енциклопедією українознавства», Вороніжчина — північно-східна частина Слобожанщини, що в XIX і XX ст. до 1934 р. становила Воронізьку губернію, а після згаданого року — в дещо інших межах — Воронізьку область (68 400 кв. км). Південна частина тодішньої області з містами Валуйки, Острогозьке, Россош, Богучар являла частину української національної території — 31 300 кв. км, на якій 1926 р. жило 1 009 тис. (69,6%) українців. У 1954 р. південно-західну частину Воронізької області приділено до новоствореної Білгородської області, відтак на Вороніжчині українську етнографічну територію складають близько 16 000 кв. км.

«Українська Радянська Енциклопедія» (1978) подає довідку таким чином: Слобідська Україна — історична область у складі Російської держави, територія якої охоплювала сучасні Харківську, частину Сумської, Донецької, Ворошиловградської областей УРСР і частини Курської, Белгородської і Воронежської областей РРФСР. Цей край із давніх часів був частиною землі східних слов'ян — сіверян, а згодом — Київської Русі. З часів навали орд Батия був малолюдним. Після утворення Російської держави увійшов до її складу (так відбувалося «собіраніє земель руских і обустройство Росії». — Л. Т.). З другої половини XVI ст., особливо в 30-х рр. XVII ст., на Слобідську Україну почали переселятись українські селяни і козаки. Вони засновували поселення, які називалися *слободами*. У 80—90-х рр. XVI ст. тут збудовано ряд міст-фортець: Воронеж, Белгород, Оскол, Валуйки.

Додам: власне, Слобідська Україна заселялася переважно вихідцями з Полтавщини, Київщини, Чернігівщини. А українських козаків тодішні московити називали *черкасами* — до речі,

це слово й донині вживається; є й населений пункт Черкаське.

Така — в найзагальніших рисах — історична довідка. Нота bene: в ЕУ подано: Вороніж, в УРЕ — ВоронЕж. Помітила: навіть на вказівникові поїздів за місцем призначення в Центральній залізничній касі Києва пишуть Вороніж. До слова, на Сумщині, у Шосткінському районі, є селище з такою самою назвою — Вороніж.

Говірка української мови на тамтешніх землях, заселених етнічними українцями, визначається мовознавцями як *слобожанський говір*. Що мене особисто вразило під час першого ж приїзду на ту землю? Гарна, соковита українська мова. Та ще чи не першого ж дня почула від свекрухи слово *перітика*. Мало не плакала від радості — це було як диво! Згадалося, як на початку 70-х викладач історії української мови на філфаці Київського держуніверситету — царство йому небесне, рідкісний був чоловік, Петро Данилович Тимошенко, — допитувався в нас, які щойно вступили туди з усієї України: хто чув слово таке — *перетика*. Вся наша аудиторія мовчала. «У перетику ходила по опеньки...» — якимось аж жалісливим голосом виспівував Шевченка наш викладач, усе сподіваючись, що хтось таки згадає питому українську лексему. Ми ж мовчали. Мертве, неіснуюче слово? І ось живим-живісіньким почула його на Вороніжчині, в селі Березове. *Перетика* — подаю за «Словарем...» Грінченка — «1) Преграда. 2) Плетень в глухом заулке, тупике. 3) Поперечная цветная полоска на белом». Отже, значення слова *перетика* в тамтешній місцевості, як я зрозуміла, — межа або посадка (дерева) упоперек городу.

Ще про слова, які почула в тих краях. *Турлэк* — у розумінні, як подає «Словарь...» Грінченка: «*турлучный* — из плетня, обмазанного глиной». Тобто, загорожа з сухих, переважно вербових, гілок, переплених в особливий спосіб. Щоправда, сама реальність відійшла в небуття. *Городиць* — те саме, що російською «палісадник». Про городці мова нижче. *Присннки* — прибудова, маленька верандочка на двох стовпцях. *Річньстий* — Грінченко тлумачить як «речистый», спираючись на говірку «Борзненского уезда». *Ядриний* — «Словарь...» подає як крупнозернистий, на Вороніжчині вживається в розумінні загалом крупний, приміром, буряк чи картоплина. Навіть у Грінченка не надібрала окремих слів, які почула там: ви-

хід — погірб; *тютютина* — дерево шовковиця (від *тутове дерево*?) і надзвичайно колоритне слово *парята* — близнюки. Щодо вимови та мовних форм, то вони зберігають певні риси діалекту: *носю, сидю, ходю; кісто, кісний* (тісний); *мнясо, мнякий; базарь, сахарь*.

Отже, таки донині місцеве сільське населення тієї України на Вороніжчині розмовляє українською. Та й у райцентрі Павловську чути повсюдно — на базарі, в магазинах, на вулицях — українську мову. Але — не в школах. Чоловік мій розповідав, як важко було навчатися в середній школі, де все викладалося тільки російською. І, оскільки по селах телевізори тоді були надзвичайно рідкістю, загалом, засоби масової інформації ще не доносили по всіх закутках «великій і могутній» аж так, щоб він, тобто вона, російська мова, мимоволі осідала у головах, то маленькі українці добре попомучилися, прилучаючись до російської. Тепер же — інша ситуація. Мова місцевого населення забруднюється росіянізмами дедалі більше. Тим-то моя літературна українська викликає там велике здивування. (А хіба не викликає здивування чиста мова, не суржик, на Великій Україні, по наших селах і містах?) Читати українською, звісно, ніхто у во-

ронізьких краях не вміє. Чоловік мій уже в Києві навчився писати й читати рідною мовою.

Щодо місцевої самоназви, то там вона — без нальоту меншовартості — так і звучить — «хохли». Про росіян — так само без нальоту образи — кажуть — «москалі». «Шестаковка — дак то ж село москальське». До речі: їдеш трасою Вороніж — Павловськ, дивишся на придорожні села й одразу можна визначити: українське село чи російське. В українському таки справді біля кожної хати той згадуваний городець, за парканом — дерева (щоправда, не вишневі садочки, а переважно береза чи клен). А в російських селах біля хат аніякого дерева, обійстя не огорожене — мабуть, це і є ознака «широкої душі»?

Краєвиди — різні. Переважно степ. Та ще — рідкісної краси крейдяні гори, надто ближче до Дону. Наочно постають перед зором різні геологічні епохи. Є в мене там особливо улюблене місце: стоїш на узвишші, а внизу — гігантська чаша, в якій бачиться дно праозера юрського періоду... А які левади побіля річки з виразною тюркською назвою Битюг: буйні зарості річкової м'яти та ще — дивовижний ендемік — *відкаслик татарниколистий*. До речі, згодом побачила цю рослину вже на альпійських луках у Карпатах: у Яремчі й Ворохті, зокрема. Благословенні краї. Втім, чомусь там, на Вороніжчині, села бідні неймовірно, хоч на чорноземах. Може, тому, що доживають віку старі у своїх старих хатках. А молодь подалася в міста, де звісно, забуває свою «сільську» мову. Чула ж я: онуки тих стареньких уже на всі заставки «па руські» розмовляють, а як же інакше? Хто ж там підніме питання про викладання українською в місцях компактного проживання етнічних українців?

Українці там працюють, як і скрізь. Зі своїми питомо українськими чи трохи на російський копил переінакшеними прізвищами. Отож: Перетяченко, Ко-

лодятна, Слинько, Олейников, Кажанов, Довжиков, Олещенко, Лисенко. Цікаво, що раніше головами колгоспів по українських селах завжди *ставили* «москалів» — ніколи бодай про людське око не давали українцям вибирати своїх: так вони самі мені розповідали.

З тих країв, із Вороніжчини, походить чудовий український поет Євген Плужник. Народився він 1898 р. у слободі Кантемирівці Богучарського повіту. «З території колишнього Острогозького полку походив і батько Антона Чехова, а дід його Єгор Чех був родом зі слободи Княже. Що дало А. Чехову підстави називати себе з гордістю «козаком, малоросом» (див. Л. Череватенко. «Все, чим душа боліла» — у кн.: Євген Плужник. Поезії. «Рад. письменник», 1988). Між тим, батько Плужника займався гуртівництвом, оптовою торгівлею хлібом, худобою і рибою. Така людина, за Грінченком, називається *прасолом* («мелкий торговец преимущественно вяленой рыбой и солью»). С. Ожегов у «Словаре русского языка» подає *прасол* як слово *устаревшее*. З Вороніжчини походить і чудовий російський лірик Алексей Прасолов (1930—1972). Свого часу, між іншим, працював він у робітничому поселенні Воронізької області Хохольський. Це так, до слова.

Щодо топонімів, то ті, які траплялися мені, виразно українського походження: Антипівка, Максимів, Прияр, Затін, Покровка, Кушувате тощо.

...Згадуватиму свою родичку, тітку Наталку, надзвичайно артистичну, дотепну жінку, з гострим розумом. Ет, шкода, що не було диктофона під рукою записати її спогади, як, приміром, із вертепом ходили по селу, яких пісень співали. Нема вже її на сім світі. Але пісень українських співають. Принаймні, старші люди. І дехто навіть приймає київське радіо — щось таки тягне до МАТЕРІКА.

● Людмила ТАРАН

